

Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi

Yıl: Sayı: (19) ss: 1-22

Academic Review of Economics and Administrative Sciences

Year: Issue: (19) pp: 1-22

<http://dergipark.org/tr/pub/ohuiibf/>

ISSN: 2564-6931

DOI: 10.25287/ohuiibf.1806684

Geliş Tarihi/Received: 21.10.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 31.03.2026

Yayınlanma Tarihi/Published: 08.04.2026

Derleme Makale

Review Article

GÖÇÜN KADINLAŞMASINI ORTAYA ÇIKARAN FAKTÖRLER

Cengizhan AYNACI¹

Latife SÜRSAVUR DEMİREL²

Zeynep ATALAY³

Öz

Küresel bir olgu olan göç, bireylerin ve toplulukların yaşamında köklü değişikliklere yol açan, toplumsal, kültürel, siyasi ve ekonomik dinamikleri içeren karmaşık bir yer değiştirme sürecidir. Bu sürecin bireyler üzerindeki derin etkileri, toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında belirgin farklılıklar göstermektedir. Son dönem araştırmaları, küresel göç hareketliliği içinde kadınların oranının giderek arttığını ve olgunun bir “feminizasyon” sürecinden geçmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çerçevede, kadınların göç deneyimleri, göçün öncesi, sırası ve sonrasındaki tüm aşamalarda toplumsal cinsiyete dayalı roller nedeniyle erkeklerden belirgin şekilde farklılaşmakta ve çok boyutlu zorluklar içermektedir. Bu çalışma, göç sürecindeki feminizasyon eğilimine ilişkin mevcut literatürü sistematik olarak sentezlemekte ve kadın göçmenlerin yaşadıkları zorlukları, onları göç etmeye iten başlıca nedenler bağlamında bütüncül bir şekilde ele almaktadır. Çalışma kapsamında incelenen literatür, bu süreçte kadınların karşılaştığı toplumsal cinsiyet temelli engelleri belirginleştirerek, mevcut destek ve uyum mekanizmalarındaki önemli boşluklara işaret etmektedir. Literatürün sentezinden elde edilen bulgulara dayanarak çalışma, söz konusu boşlukların giderilmesine yönelik olarak göçmen kadınların ihtiyaçlarına odaklanan bir dizi politika önerisi sunmaktadır. Bu öneriler, kültüre duyarlı ruh sağlığı hizmetlerinin yaygınlaştırılması, kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal hayata katılımını güçlendirecek istihdam ve eğitim fırsatlarının artırılması ve toplumsal cinsiyet eşitliği odaklı kapsayıcı entegrasyon politikalarının geliştirilmesini kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler : Kadın; Göç; Göç Sürecinde Kadın; Göçün Feminizasyonu.

Jel Sınıflandırılması : D63; R23; R29.

¹ Dr. Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, cengizhanaynaci@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6536-6642

² Öğr. Gör., Dumlupınar Üniversitesi, Emet Meslek Yüksekokulu Sosyal Hizmet ve Danışmanlık Bölümü, latife.sursavur@dpu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2345-2416

³ Dr. Arş. Gör., Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, zeynepatalay@sakarya.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7588-0610

Atıf/Citation:

Aynacı, C., Sürsavur Demirel, L. & Atalay, Z. (2026). Göçün Kadınlaşmasını Ortaya Çıkaran Faktörler, Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı 19, 1-22. <https://doi.org/10.25287/ohuiibf.1806684>

DETERMINANTS OF THE FEMINIZATION OF MIGRATION

Abstract

Migration, a global phenomenon, is a complex process of displacement involving social, cultural, political, and economic dynamics that leads to profound changes in the lives of individuals and communities. The deep impacts of this process on individuals show significant differences within the context of gender roles. Recent research reveals that the proportion of women in global migration is steadily increasing, and the phenomenon is undergoing a process of "feminization." In this context, women's migration experiences differ significantly from those of men due to gender-based roles at all stages—before, during, and after migration—and involve multifaceted challenges. This study systematically synthesizes the existing literature on the feminization trend in the migration process and addresses the challenges faced by female migrants holistically within the context of the main reasons that drive them to migrate. The literature examined in this study highlights the gender-based obstacles women face in this process and points to significant gaps in existing support and integration mechanisms. Based on findings derived from a synthesis of the literature, this study presents a series of policy recommendations that focus on addressing the needs of immigrant women to close these gaps. These recommendations include expanding culturally sensitive mental health services, increasing employment and education opportunities to strengthen women's participation in economic, social, and political life, and developing inclusive integration policies focused on gender equality.

Keywords : Women; Migration; Women in the Migration Process; Feminization of Migration.

Jel Classification : D63; R23; R29.

GİRİŞ

Göç, kişinin olağan yaşam alanından ayrılarak bir devlet içinde ya da uluslararası sınırları aşarak yeni bir yere yerleşmesi sürecidir (IOM, 2024). Birleşmiş Milletler (2025)'e göre 2024 yılının ortasında göçmen sayısı yaklaşık 304 milyondur ve bu sayı her geçen gün artmaktadır. Göçmenler içinde kadınların sayısı son on yılda düzenli bir artış göstermiştir ve 2024 yılında kadın göçmenlerin sayısı 146 milyona ulaşmıştır. Göçmen nüfus içindeki kadınların oranı bölgelere göre değişiklik göstermiş, en düşük oran Asya'da (%42), en yüksek oran ise Avrupa'da (%52) görülmüştür. Bölgelere göre dağılım Kuzey Amerika (%51), Okyanusya (%51), Latin Amerika ve Karayipler (%50), Afrika (%47) şeklinde devam etmektedir (UNDESA, 2025).

Göçlerin gerçekleştirilme şekilleri ve nedenleri birbirinden farklıdır. Bu durum, göçe ilişkin farklı kavramsallaştırmaları ortaya çıkarmıştır (Lotfi ve Porsuk, 2021). Bu nedenle, teorik ve pratik düzlemde hem uluslararası hem de ulusal sınırlarda göçe ilişkin terimsel bir birlik sağlanamamıştır (International Organization for Migration, 2013). Bu kavramsallaştırmaların tarihsel seyri incelendiğinde, göçün uzun yıllar boyunca erkek özne üzerinden tanımlandığı; kadınların ise çoğunlukla "eşlik eden" veya "birleşen" konumunda ele alındığı görülmektedir (Karakartal ve Kaylı, 2023). Oysa göç, toplumsal cinsiyet rejimleri tarafından şekillendirilen ve aynı zamanda bu rejimleri dönüştüren bir süreçtir.

Bireyleri göçe iten nedenler oldukça çeşitlidir. Kimi zaman sosyo-ekonomik istikrarsızlıklar, savaş, sınır değişiklikleri, doğal afetler veya iklim değişikliği gibi zorunlu nedenler ön plana çıkarken; kimi zaman da bireyler daha iyi refah koşullarına ulaşmak amacıyla gönüllü olarak göç etmektedir (Genç ve Aynacı, 2022). Göçün nedenleri kadar, bu nedenlerin cinsiyetler bağlamında nasıl deneyimlendiği de önemlidir. Zira göç sonucunda hem kaynak hem de hedef ülkelerde çeşitli sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Nüfus hareketliliği, kaynakların tahribatına ve dengesiz dağılımına yol açabilmekte; insan çeşitliliği ise sosyo-ekonomik ve kültürel uyum sorunlarını beraberinde getirebilmektedir. Tüm bu etkilerin deneyimlenişi, toplumsal cinsiyet rolleri ve eşitsizlikler nedeniyle kadınlar ve erkekler için farklılaşabilmektedir (Schrover ve Moloney, 2013). Bu farklılaşmanın yarattığı teorik boşluk, feminist göç çalışmalarının temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Nitekim feminist yaklaşım, göçün cinsiyetlendirilmiş doğasını görünür kılarak kadınları yalnızca "mağdur" veya "bağımlı" kategorilerinden çıkarmakta; onları bağımsız karar verici, strateji kurucu ve toplumsal dönüşümün aktif özneleri olarak konumlandırmaktadır (Terrón-Caro, Cárdenas-Rodríguez ve Ortega-de-Mora, 2025). Bu perspektif, göç çalışmalarında kadınların yalnızca bir "sorun" veya "risk grubu" olarak değil, aynı zamanda çözümün ve dönüşümün öznesi olarak ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Göçün; neden, nasıl, kim tarafından, ne kadar süre içerisinde ve göç edilen yerde ne kadar kalınacağı gibi değişkenler türlere ayrılmasına neden olmuştur. Faist (2003)'e göre göç; alan (ulusal-uluslararası), zaman (geçici-kalıcı), boyut (bireysel-kitlesel), sebep (gönüllü-zorunlu), yasal durum (yasal-yasa dışı) olarak beş başlık altında kategorize edilmektedir. Bununla birlikte alanyazında göç türleriyle ilgili farklı tanımlamalar görmek mümkündür (Faist, 2003; Yalçın, 2004; Adıgüzel, 2019; Genç, Ustabaşı-Gündüz ve Çöpoğlu, 2019) (Tablo 1).

Tablo 1. Göç Türleri

Gerçekleşme nedenine göre	<i>Zorunlu göç:</i> Kişilerin istekleri dışında, onları zorlayan ve/ya mecbur kılan nedenlerden ötürü gerçekleştirilen göçlerdir.
	<i>Gönüllü göç:</i> İsteğe bağlı yapılan göçlerdir.
Hedef yerine göre	<i>İç göç:</i> Göçmenlerin kendi ülkelerinin sınırları içerisindeki hareketleridir.
	<i>Dış göç:</i> Farklı bir ülkeye göç etmek anlamına gelir. Alanyazında uluslararası göç olarak da tanımlanmaktadır.
Yasal durumuna göre	<i>Yasal göç:</i> Hedef ülkenin yasalarına ve göç prosedürlerine uygun olarak yapılan göçlerdir.
	<i>Yasa dışı göç:</i> Hedef ülkenin yasaları ve göç prosedürleri ihlal edilerek kaçma/kaçırılma gibi eylemlerle yapılan göçlerdir.
Hacmine göre	<i>Bireysel göç:</i> Kişilerin yalnız başına başka bir ülkeye göç etmesidir.
	<i>Kitlesel göç:</i> Birden fazla kişinin dâhil olduğu ya da belirli bir zaman içinde toplumun bir bölümünün göç etmesidir.
Gerçekleşme süresine göre	<i>Ani göç:</i> Kişilerin beklemedikleri bir anda hızlı şekilde göç etmelerini zorunlu kılan nedenlerden ortaya çıkan göç türüdür. 2011 Suriye Savaşı ve 2022 Ukrayna-Rusya Savaşlarında kişilerin aniden göç etmek zorunda kalması örnek olarak verilebilir.
	<i>Planlı göç:</i> Göçün bir plan dâhilinde gerçekleştirilmesidir. Bu planın içerisine yasal prosedürler, çalışma/egitim dönemleri dâhil edilebilir.
Hedef ülkede kalış süresine göre	<i>Geçici göç:</i> Göçmenlerin belirli bir süreden sonra köken ülkelerine geri dönmeleridir.
	<i>Kalıcı göç:</i> Göçmenlerin göç ettikleri ülkeye yerleşerek yeni bir düzen kurmasıdır. Bu süre zarfında göçmenler kendi ülkelerine ziyaret gerçekleştirebilirler.

Kaynak: IOM, t.y. Not: Tablo 1, yazarların sentezidir.

Bilimsel yazına bakıldığında hem göç kavramının hem de göç eden kişilerin göçün şekli, zamanı, süresi ve göç edilen yerde kendilerine verilen sıfatlar gereği farklı şekillerde tanımladığı görülmektedir (Erbaş ve Türker, 2019). Göç eden kişilere dair tanımlara bakıldığında *göçmen*, *mülteci*, *şartlı mülteci*, *sığınmacı*, *ikincil koruma statüsüne sahip kişi*, *yerinden edilmiş kişi*, *yabancı* ve *vatansız* gibi kavramların ön plana çıkmaktadır. Göçmenler de özelliklerine göre kendi içerisinde düzenli, düzensiz ve ekonomik göçmen olarak alt kavramlara ayrılmaktadır. Bu kavramların her biri kendi içerisinde farklı özelliklere sahip olmakla birlikte göç eden kişinin hedef ülkedeki yaşamını doğrudan etkileyecek özelliklere sahiptir (bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Göç Eden Kişilere Dair Tanımlar

Göçmen	Herhangi bir dış zorluk olmadan, hür iradesiyle ve 'kişisel uygunluk' sebepleriyle kendi ülkesinden bir başka yere giden kişi (IOM, 2013).
Düzenli göçmen	Vize, ikamet izni, çalışma izni gibi yasal yollarla hedef ülkeye giriş yapan ve o ülkede bulunan kişi (YUKK, 2013: Madde 3).
Düzensiz göçmen	Ülkeye yasa dışı yolla giriş yapan, vizesi bitmesine rağmen ülkede kalan veya sahte belgelerle giriş yapan kişi (YUKK, 2013, Madde 3).
Ekonomik göçmen	Daha iyi bir yaşam ideali için kendi ülkesinden ayrılarak mutlak ikamet yerini değiştiren kişidir. Bu terim genellikle göçmen ile mülteci ve sığınmacı kavramlarını birbirinden ayırmak için kullanılmaktadır (IOM, 2019).
Mülteci	Dini, ırkı, inancı, ait olduğu toplumsal grup vb. durumlardan ötürü ana vatanında baskıya maruz kalacağından korkan, ana vatanının vatandaşlık haklarından yararlanamayan ya da yaşadığı korkular sebebiyle yararlanmak istemeyen, başka bir ülkede bulunan ve belirtilen durumlardan ötürü kendi ülkesine dönemeyen kişi (Cenevre Sözleşmesi, 1951).
Şartlı mülteci	Ülkesinde (Avrupa ülkeleri hariç) yaşanan olaylar, dini, ırkı, inancı ve siyasi düşüncesi vb. nedeniyle zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korkan, ana vatanından ayrılan ve ülkesinin korumasından yararlanmayan ya da belirtilen korku sebebiyle yararlanmak istemeyen kişidir (YUKK, 2013).

Sığınmacı	Gittiği ülkede mülteci statüsünde olmak isteyen ve buna dair yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir. Bu kişilerin mültecilerle göç etme gerekçesi aynı olmakla birlikte aralarında sadece başvuru sonucunun belirli olması farklılığı vardır (UNHCR, t.y.a; YUKK, 2013)
İkincil koruma	Mülteci ya da şartlı mülteci olarak nitelendirilmeyen fakat ana vatanına dönmeyeceği durumda yaşamını kaybedeceğinden veya insan onuruna aykırı muamele göreceğinden endişelenilen, ülkesinin vatandaşlık haklarından yararlanamayan veya var olan riskler sebebiyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, yasal işlemlerden sonra verilen statü (YUKK, 2013).
Yerinden edilmiş kişi	Yaşadığı ülke içinde çevresel, ekonomik ve sosyal sebeplerden ötürü göç etmek zorunda kalan, yerinden edilmiş kişilerdir (YUKK, 2013).
Yabancı	En genel tanımıyla yabancı, kendi ülkesinin vatandaşı olmayan kişidir. Bir ülkenin vatandaşı olmayan her insan o ülkeye göre yabancıdır.
Vatansız	Herhangi bir devletle vatandaşlık bağı olmayan kişilere denir (UNHCR, t.y.b)

Kaynak: Cenevre Sözleşmesi, 1951; YUKK, 2013; IOM, 2013; IOM, 2019; UNHCR, t.y.a; UNHCR, t.y.b

Statüleri birbirinden farklı olsa da göçmenler sayısal bir bulgudan çok daha fazlasını ifade etmektedirler. Göçün çok boyutlu ve karmaşık yapısı göz önüne alındığında göç sosyal grupları farklı şekilde etkileyebilmektedir. Bu yüzden göçü yüzeysel olarak ele almak, olayı yalnızca insanların sınırları geçerek yer değiştirmesi olarak yorumlanmasına neden olabilir (Genç ve Aynacı, 2022). Böyle bir düşünce ise göç öncesi, sırası ve sonrası yaşanan mikro, mezo ve makro değişim ve gelişimlerin ortaya çıkmasını engelleyebilir. Bu yüzden göç konusunu sosyal gruplar özelinde incelemek ilgili sosyal grupların göç süreçlerine ilişkin derinlemesine bilgi sahibi olmak açısından önemli olabilir.

Göç uzun yıllar boyunca erkekler üzerinden okunmuştur. Göçün olumsuz etkileri söz konusu olduğunda ise erkekler hassas grupların içerisinde yer almamıştır. Oysa erkekler de göç sürecinde ekonomik zorluklar, statü kaybı, erkeklik krizi ve psikososyal destek mekanizmalarının yetersizliği gibi çeşitli problemlerle karşılaşmaktadır (O’Neil, Fleury ve Foresti, 2016; Choi, 2018; Bozok, 2019; Göktuna Yaylacı ve Çarpar, 2019). Ancak bu çalışmanın odağı kadın göçmenler olduğundan, erkeklere ilişkin bu notlar yalnızca kadınların güvenlik, emek ve katılım alanlarına etkisi ölçüsünde ve sınırlı biçimde ele alınacaktır. Çalışmanın ana odağı, kadınların öznel ve göç sürecindeki aktif kurucu rolleridir.

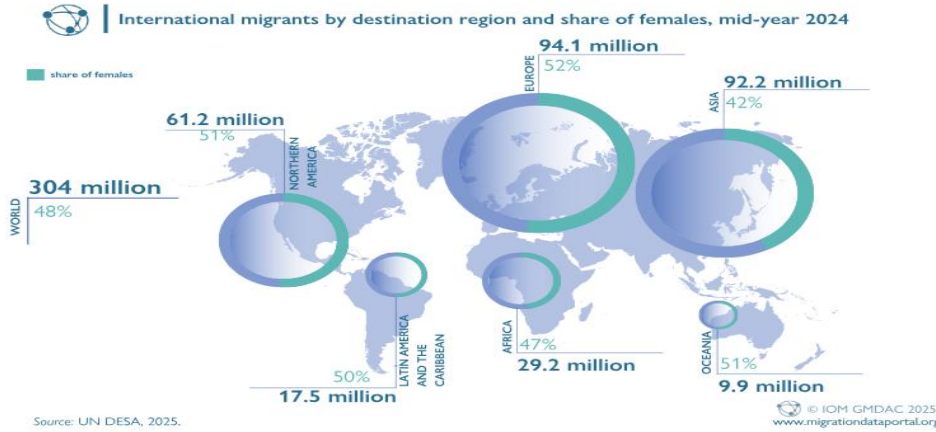
Bu çalışmada kadınları diğer kırılgan gruplardan ayıran unsurun, etkinin şiddeti değil, bu etkinin üretim biçimi olduğu kabul edilmektedir. Göçün her aşamasında işleyen toplumsal cinsiyet rejimleri; bakım yükünün ve zaman yoksulluğunun kadınların omuzlarında yoğunlaşması, ikamet ve geçim hakkının çoğu durumda aile içi ilişkilere eklenmesi, cinsiyete dayalı şiddet için özgül risk pencerelerinin açılması, emek piyasasında bakım/ev içi hizmetlere yönlendiren cinsiyetli iş bölümü ile üreme sağlığı ve mahremiyet gereksinimleri gibi düzenekler üzerinden etkide bulunur. Bu düzenekler, maruziyetle baş etme kapasitesini farklılaştırır. Bu nedenle kadınlar “bir kırılgan grup daha” olarak değil, göç alanının tamamında işleyen enine bir analitik eksen olarak ele alınmaktadır. Bu eksen, kadınları yalnızca korunması gereken bir kategoriye indirgememekte, onları başvuru, geçim ve örgütlenme stratejileriyle sürecin aktif kurucuları olarak konumlandırmaktadır. Bu özgül konumlanış, literatürde kadınların göç deneyimlerinin, toplumsal cinsiyet rejimleriyle kesişen yönleriyle ele alınmasını gerekli kılmakta ve çalışmaların odağına bu kesişimselliği yerleştirmektedir (Adıgüzel ve Ok Şehitoğlu, 2022).

Göç, kadınları ve erkekleri deneyim ve sonuçları açısından farklı şekillerde etkilemektedir (Schrover ve Moloney, 2013; Yılmaz, 2019). Genel itibarıyla kadınlar ve erkekler kaliteli bir eğitim, daha iyi imkânlarla sahip bir kariyer, evlilik, zulüm/baskı/şiddet gibi ortak nedenlerle göç etmektedirler (O’Neil, Fleury ve Foresti, 2016). Bunun aksine, göç sürecinin başlamasıyla birlikte kadınlar toplumsal algı, güç ilişkileri, hakların temin ve teslimi gibi gerekçelerle kimi zaman dezavantajlı konuma düşebilmektedir. Bu durum göç sürecinde kadınların riskli sosyal gruplar altında değerlendirilmesine neden olabilmektedir. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) verilerine göre, kadınlar ve kız çocukları göç ve yerinden edilme durumlarında ayrımcılık ve cinsiyete dayalı şiddet riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Özellikle eşlik etmeyen kadınlar, hamileler, tek başına hanelerini yönetenler, engelli bireyler ve yaşlılar bu riskleri daha yoğun yaşamaktadırlar (UNHCR, t.y.c). UNHCR’nin 2023 yılına ait verilerine göre, dünya genelinde 117,3 milyon kişi zorla yerinden edilmiştir. Bu nüfusun yaklaşık %51’ini kadınlar ve kız çocukları oluşturmaktadır. Bu durum, kadınların göçmenler arasında büyük bir paya sahip grup olduğunu göstermektedir.

UNDESA (2025)'ye göre, 2024 yıl ortasında dünya üzerinde yaklaşık 304 milyon uluslararası göçmen vardır. Bu sayı her geçen gün artmakla birlikte, göçmen sayısı bireylerin cinsiyetlerine göre değişmektedir. Güncel verilere göre dünya çapında erkek uluslararası göçmenlerin sayısı kadınlardan daha fazladır ve cinsiyetler arası fark son 20 yılda artmıştır. 2000 yılında erkek ve kadın oranı %50,6'ya %49,4 (yaklaşık 88 milyon erkek ve 86 milyon kadın) iken, 2020 yılında bu oran %51,9'a %48,1 (yaklaşık 146 milyon erkek ve 135 milyon kadın) olarak gerçekleşmiştir. Dünya Göç Raporu'na (2024) göre 2020 yılındaki uluslararası göçmen kadın sayısı 135 milyon olarak raporlanmıştır. Bu raporlarda kadınların göç etme nedenleri; daha iyi eğitim ve ekonomik şartlar ile aile kurma gibi unsurlarla açıklanmaktadır (McAuliffe ve Triandafyllidou, 2022).

Raporlar incelendiğinde dünyadaki göçmen sayısının yıllar içerisinde arttığını ve sürekli bir göç hareketinin yaşandığını söylemek mümkündür. Kadın göçünün tüm dünyada ve bazı kıtalar özelinde ciddi şekilde artması ve belirginleşmesi "göçün feminizasyonu" kavramının gün yüzüne çıkmasına zemin hazırlamıştır (Cerqueiras vd., 2022). Örneğin, 2017 yılında Avrupa'ya göç edenlerin yarısından fazlasını (%52) kadınların oluşturması, göç konusunda kadınların ciddi bir çalışma alanı olarak incelenmesini gerektirmiştir (UNDESA, 2017; Alam vd., 2019). Bu eğilim, kavramı inceleyen çalışmaların artmasını ve ileriye dönük çıkarımlar yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bu çalışma, yeni bir kavram önermekten ziyade, "göçün feminizasyonu"nu kadınların edilgen değil aktif özne olduklarını görünür kılan kısa bir feminist çerçeve içinde ele alacak; öneriler bölümünde kadınların iyilik hâli, güçlenmesi ve toplumsal katılımını önceleyen hak temelli çıktılar sunacaktır.

Şekil 1. Bölgelere Göre Uluslararası Göçmenlerin Cinsiyet Dağılımı (2024)

Kaynak: UNDESA (2025) verileri; görselleştirme: IOM GMDAC, Migration Data Portal.

Göçmen kadınların göç eden bireylere oranları geçmişten günümüze hem dünya genelinde hem de hem de kıtalar düzeyinde incelenmiştir (Şekil 1). Avrupa, Kuzey Amerika, Afrika ve Latin Amerika bölgelerindeki oransal artışlar dünyadaki göç hareketlerinin kadınlara dönük verilerini ortaya koymaktadır. Geçmişten günümüze bu oransal artış, göçün feminizasyonuna ilişkin çalışmaların sayılarının artırılması gerektiğine işaret olarak gelecek adına göçün kadınlaşması kavramını incelemek ve çıkarımlar yapmak adına önemli olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmada göçün kadınlara olan etkisi incelenerek kadınların göç sürecinde karşılaştıkları/karşılaşmaları olası problemlerin nedenleri ele alınmış ve müstakil bir çalışma alanı olarak "göçün feminizasyonu" kavramı üzerinden durulmuştur. Kadın göçmenlerin göç içindeki oranının yüksekliği yeni bir olgu değildir. 1960'lardan bu yana kadınların göç içerisindeki payı erkeklere oldukça yakın bir düzeyde seyretmektedir. Bununla birlikte, özellikle Avrupa ve Kuzey Amerika'da kadın göçmenlerin oranının giderek artması, hatta bazı bölgelerde %70-80'lere kadar ulaşması, "göçün feminizasyonu" kavramını gündeme taşımıştır (Fleury, 2016). Türkçe literatürde bu kavram bazen "göçün kadınlaşması", bazen ise "göçün kadınsılaşması" biçiminde karşılanmaktadır (Ünlütürk Ulutaş ve Kalfa, 2009; Selim, 2017; Welcommunities Proje Raporu, 2017). Ancak her iki kullanım da göçte kadın varlığını görünür kılmaktan çok göçün genel niteliğine odaklandığı için kapsayıcılığı sınırlı kalabilmektedir. Kavrama ilişkin Türkçe kavramsallaştırmada yaşanan bu güçlüklerde, odağın yalnızca terim aktarımına kayması ve ilgili bilimsel çalışmaların yeterince görünür olmaması rol oynamış olabilir (Yılmaz, 2019). Bu kapsamda araştırmanın amacı yeni bir kavram

üretmekten ziyade göç sürecinin kadınlara olan etkisini incelemek olduğu için araştırmada “göçün feminizasyonu” kavramı tercih edilmiştir. Araştırmada göç, göçe ilişkin temel kavramlar, göçün nedenleri, sonuçları ve göçün feminizasyonu incelenmiş ve elde edilen teorik bilgiler sayısal verilerle desteklenmiştir. Göçün feminizasyonu kavramını ortaya çıkaran gelişmeler ve gerekçeler başlıklar halinde incelenmiş ve göçmen kadınların iyilik hâllerinin artırılması, güçlendirilmesi ve toplumsal hayata katılmalarına yönelik öneriler sunulmuştur.

I. GÖÇÜN FEMİNİZASYONU

Göç kavramı, toplumların cinsiyetlere yükledikleri anlamlar gereği uzun süre erkekler üzerinden okunmuştur (Şenses ve Gençoğlu, 2022). Bu algının oluşmasında erkeklerin evin geçimini sağlayan kişi rolüne sahip olması düşüncesi yatmıştır (Castles ve Miller, 2008). Hâlbuki küresel tahminlere göre 1960’lardan bu yana kadın göçmen sayısı erkek göçmen sayısı ile neredeyse aynıdır (Jolly ve Reeves, 2005). Bunun yanı sıra kadınlar ailelerini ekonomik olarak desteklemekte, maddi olarak erkeklerle benzer oranlarda katkı sunmakta (Western Union Company, 2015; UN Women, 2020) ve aile geçimlerini sağlamaktadırlar. Bunlara rağmen Gürkan (2021)’a göre 1980’li yıllara gelmeden önce göç çalışmalarında kadınlardan pek fazla söz edilmemektedir. Bunun en önemli nedeni ise literatürün kadınlar konusunda cinsiyet körü olmasıdır. Bu sebeple göç araştırmalarında 1970’li yıllara kadar kadın, arka planda tutulmuş ve çoğunlukla *erkeklerle birlikte, erkeğin arkasından* ya da *erkekten sonra* gibi kavramsallaştırmalarla anılmıştır.

Tarihsel olarak incelendiğinde, kadın göçüne yönelik yaklaşımlar 1970’li yıllarda ve özellikle feminist hareketlerle birlikte değişim göstermeye başlamıştır. Bu süreçle birlikte göç, erkeklere daha fazla atfedilen bir kavram olmaktan çıkmış ve kadınların da göç konusunda incelenmesi gerekliliği önem kazanmıştır (Kofman vd., 2005). Kadın konulu göç çalışmaları, göç-cinsiyet ilişkisine ve sonuçlarına odaklanmış ve göç sürecinde kadınlık durumlarını ortaya koymuştur (Carling, 2005; Buz, 2007). BM tarafından 1975 yılında Meksika’da düzenlenen Kadınlar Üzerine Dünya Konferansı ve 1980 yılında Kopenhag’da düzenlenen Kadınların On Yılı Üzerine Dünya Konferansı bu konuda gerçekleştirilen ilk uluslararası çalışmalar olarak dikkat çekmiştir (Şeker ve Uçan, 2016). Göç konusundaki bu paradigma değişimi, kadınları göç alanında daha belirgin hale getirmiştir. Sayısal verilerin daha doğru ve karşılaştırılabilir şekilde ortaya çıkmasıyla kadınların da en az erkekler kadar göç ettiği belirlenmiş ve “göçün kadınlaması” kavramı tartışılmaya başlanmıştır (Reeder, 2017; Dedeoğlu ve Ekiz-Gökmen, 2020). Ancak kavramsal olarak “göçün kadınlaması” yerine “göçün feminizasyonu” kavramı tercih edilmektedir. Çünkü göçün feminizasyonu kavramsal olarak yalnızca göçmen kadın sayısına odaklanmamakta ve toplumsal cinsiyetin emek piyasasını ve göç deneyimini nasıl şekillendirdiğini ele almaktadır (Castles ve Miller, 1993).

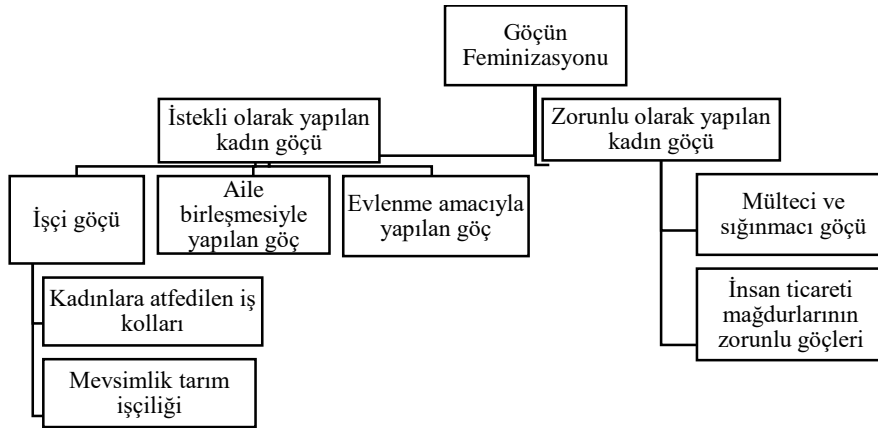
Göçün feminizasyonu kavramını ise ilk kez Castles ve Miller (1993) kullanmıştır. Castles ve Miller (1993)’e göre göçün feminizasyonu; kadının eş ya da ailesinden bağımsız şekilde göç sürecine geçmişe oranla daha fazla katılımı anlamına gelmektedir. Bu katılım yalnızca erkeklerle birlikte göç etmeyi değil aynı zamanda toplumda daha fazla görünür olmayı, bağımsız hareket edebilmeyi ve yalnız başlarına göç edebilmeyi içermektedir (IOM, 2009). Göçün feminizasyonu, hedef ülkelerdeki göçmen kadınların göçmen erkeklerden sayıca fazla olması şeklinde de yorumlanmaktadır. Ayrıca hedef ülkede kadın meslekleri şeklinde adlandırılan mesleklere olan işçi talebi artışına ve kadınların göçün her sürecinde, çeşidinde ve boyutunda yer almasına da işaret etmektedir (Yılmaz, 2019). Bu çok yönlülüğe rağmen milenyumun başlarında yapılan çalışmalarda kadınların göç sürecinde edilgen kişiler oldukları ve göçe ilişkin araştırmalarda daha az yer aldıkları vurgulanmıştır (Hondagneu-Sotelo, 2000). Günümüzde de bu durum değişmemiştir. Son yıllardaki göç çalışmaları incelendiğinde kadınların yeterince dikkate alınmadığı ve bu durumun sosyal politikalarda göz ardı edildiği görülmektedir (Anastasiadou vd., 2024). Bu “görünmezlik” kadınların hem göç öncesi hem de sonrası süreçte toplumsal cinsiyet baskılarıyla karşılaşmalarına zemin hazırlayabilmektedir (Coşkun, 2016). Hâlbuki toplumsal cinsiyete ilişkin eleştirel yaklaşımların odaklandığı konulardan biri “göç ve kadın” konusudur. Bu süreçte kadınlar hem toplumsal cinsiyete dayalı roller hem de mensup oldukları ırk, etnik köken gibi pek çok eksenin kesişmesinden ötürü sorunlarla karşılaşabilmektedir (Crenshaw, 1991; Collins, 2000). Bu sorunların tespiti, kadınların ihtiyaçlarının belirlenmesi ve nitelikli sosyal politikaların hazırlanabilmesi için göçmen kadınların öznel deneyimlerini anlamaya odaklanan çalışmaların sayısının artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır (Şenses ve Gençoğlu, 2022).

Tüm bu tartışmaların ışığında göç, cinsiyet temelli roller ve beklentiler ekseninde herkes için farklı anlamlar üreten karmaşık bir süreç olarak ifade edilebilir. Göçün feminizasyonu, kadınların yalnızca niceliksel varlığına değil, göçün her aşamasında bağımsız aktörler olarak konumlanmalarına işaret eden dinamik bir olgudur. Kadınların göç hareketliliğine katılımı devam ettikçe, bu olgu da sürekli olarak yeniden şekillenmektedir. Öte yandan, kadınların artan görünürlüğü ve özerkliği, erkeklerin göç sürecinde geleneksel rollerini sürdürememesiyle sonuçlanabilmekte; bu durum, erkeklik krizi ve psiko-sosyal uyum güçlükleri gibi yeni tartışma alanlarını açığa çıkarmaktadır.

II. GÖÇÜN FEMİNİZASYONUNUN NEDENLERİ

Göçü kadın ekseninde inceleyen çalışmalar, kadınların yalnızca ekonomik sebeplerden ötürü göç etmediklerini, bu sebeplerin içerisinde kadınların kendi isteklerine göre ya da zorunlu şekilde göç ettiklerini vurgulamaktadır. İstekli olarak yapılan göçler içerisinde işçi göçü (Koser, 1998; Pickbourn, 2022; Popa, 2022), aile birleşmesi ya da dağılması nedeniyle yapılan göçler (Gupta, 2024), evlenme amacıyla yapılan göçler (Özbey ve Beyaz-Özbey, 2020; Mallick, 2024) bulunurken zorunlu olarak yapılan göçler içerisinde savaş nedeniyle mülteci ya da sığınmacı göçü (Kofman vd., 2005) ile insan ticareti mağduru olma (Heering vd., 2004) nedeniyle yapılan göçler bulunmaktadır. Bu nedenler içerisinde işçi olarak göç edilen ülkede kadınlara atfedilen işlerde çalışmak ve mevsimlik tarım işçiliği, ailenin birleşmesi, evlilik, mülteci ve sığınmacı göçü ile insan ticareti mağduru olmak gibi nedenler doğrudan göçün feminizasyonunu ortaya çıkaran nedenler olarak yorumlanabilir (Şekil 2).

Şekil 2. Göçün Feminizasyonunu Ortaya Çıkaran Nedenler

Kaynak: Mollard, 2010; Piper, 2006.

II. I. İş Gücünün Feminizasyonu

İş gücünün feminizasyonu göçün feminizasyonu ile ilişkili kavramlardan biridir ve kadınların istihdamının düzenli olarak artması anlamına gelmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasındaki en önemli faktörlerden biri küreselleşmedir. Küresel ekonomi çerçevesinde işgücünün feminizasyon süreci, göç eden kadınların sayısının ve oranının artmasına katkı sağlamıştır (Küçük, 2022). Buna benzer bir yorumlamayı Sassen (1984); küreselleşme ve kadın göçünü birlikte ele alarak yapmıştır. Sassen (1984)'e göre küreselleşme ve neoliberal ekonomik düzen, kadınların uluslararası göçte daha görünür olmasına yol açmaktadır. Özellikle göçmen kadınlar, çoğunlukla toplumsal cinsiyet rolleri gerektiren işlerde (evde bakım elemanı, çocuk bakıcılığı, hemşirelik, temizlik, sağlık ve hizmet sektörü) çalışmaktadır. Bu durum hem kadınların ekonomik katılımını artırmakta hem de toplumsal cinsiyet rollerinin yeniden üretilmesine neden olmaktadır. Sassen (1998), kadın göçmenlerin uluslararası hizmet sektöründe düşük ücretli ve emek yoğun işlerde istihdam edilmesinin, küresel kapitalist sistemdeki yapısal bir talep sonucu olduğunu vurgulamıştır. Mevcut veriler de bu durumu desteklemektedir. UNCDF (United Nations Capital Development Fund) ve UN Women (2024) raporları göçmen kadınların büyük çoğunluğunun (%79,9) hizmet sektöründe özellikle ev ve bakım işlerinde çalıştığını belirtmiştir. Buradan hareketle, kadınların uluslararası göç süreçlerinde önemli aktörler haline gelmesinin, göç çalışmalarında görünürlüklerinin artması ve kadın odaklı çalışmaların çoğalması hem göçün feminizasyonu hem de işgücü piyasasının feminizasyonu ile bağlantılı olduğu söylenebilir.

Göçün kadınlaşmasıyla ortaya çıkan iş kollarının çoğu kültürel kodlara göre belirlenmektedir ve göçmen kadınlar kendileriyle özdeşleşen bu işlere daha kolay erişebilmektedirler (Pickbourn, 2022). Bu durum bir yandan kadının çalışma hayatına hızlı şekilde katılmasına olanak sağlarken diğer yandan ülkesi

dışındaki bir kadını kamusal alan yerine özel alanlara hapsedmek anlamına gelmekte, kadınları savunmasızlaştırmakta ve zor koşullarla muhatap kılmaktadır (Piper, 2006; Mısırlı, 2019). Kadınlar yaptıkları işlerden dolayı çoğu zaman değersiz görülmekte, kötü koşullarda çalıştırılmakta, cinsiyet ve etnisitelerinden ötürü dışlanmakta ve kimi zaman da şiddete maruz kalmaktadırlar (Hossain, 2022). Kamusal bir alan yerine evde çalışıyor olmaları şiddete daha kolay maruz kalmalarını pekiştirmektedir. Kadına yönelik şiddetin çıkması söz konusu olduğunda kadınların çalıştıkları özel mülklerin incelenmesi zorlaşmakta ve şiddetin üzeri örtülmektedir (Wu ve Kilby, 2022).

İş gücünün feminizasyonu sürecinde kadınların kendileriyle özdeşleşen işleri yapmak zorunda kalmalarının altında çeşitli nedenler bulunmaktadır. Lutz (2002)'a göre feminist hareket kadınları ev dışı istihdam alanlarında görme ideallerini benimserken, göçün feminizasyonu ile hedef ülkede yaşayan insanlar ev işlerini yapmamaya başlamış ve bu işler göçmen kadınların işleri olarak görülmeye başlanmıştır. Ev işlerinde eşit sorumluluk beklentisi başarılı olamamış ve göçmen kadınların emeği ucuz mal haline gelmiştir. Kadınların kendileriyle özdeşleşen işleri yapma nedenlerinden bir diğeri ise siyasi istikrarsızlık sonucu ortaya çıkan buhran dönemleridir. Örneğin, Sovyetler Birliği'nin dağılması ülkede ciddi bir nüfus hareketliliğine neden olmuş, Türkiye'de yaşanan aile değişimi ve dönüşümü ev hizmetleri için bir istihdam açığına ortaya çıkarmıştır. Sovyetler Birliği'nden Türkiye'ye göç eden kadınlar kendilerine yatılı hizmet verilmesini bekleyen aileler için önemli bir istihdam aktörü olmuşlardır (Akalın, 2007).

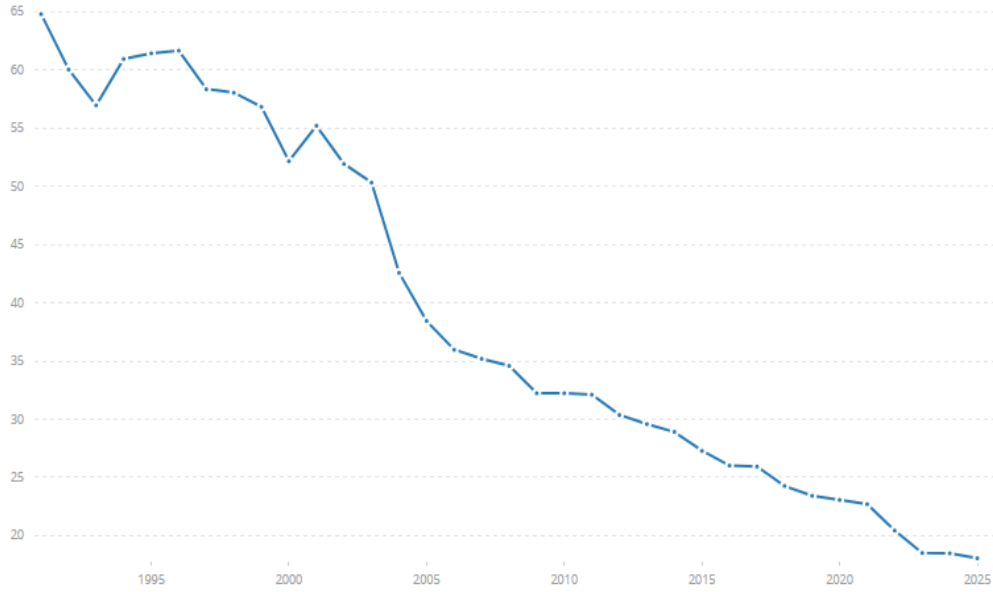
Kadınların göç sürecinde sahip oldukları özellikler hem iş bulma süreçlerini olumlu şekilde pekiştirmiş hem de istihdam piyasalarında yeni sektörlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Örneğin göçmen emeği talebiyle birlikte Türkiye'ye Sovyet Rusya, Ukrayna, Gürcistan, Azerbaycan, Moldova, Türkmenistan, Özbekistan, Tacikistan ve Bulgaristan gibi ülkelerden emek göçü başlamıştır (Akalın, 2007; Kaşka, 2009). Moldovalılar içerisinde Gagavuz Türklerinin olması ve Türkçe'yi konuşabiliyor olmaları göçmen kadınlar arasında Moldovalıları ön plana çıkarmıştır (Kaşka, 2009). Ayrıca kadın göçmenlerin iş bulma süreçlerine aracılık edecek kurumların açılması istihdam piyasalarını hareketlendirmiştir (Özbay, 2012). Bu kurumlar göçmen işçi kadınların Türkiye'ye göç etmelerine, ülkede iş bulmalarına ve iş değiştirmelerine belirli bir ücret karşılığında aracılık etmişlerdir. Ayrıca göçmen işçi kadınların kendi ülkelerinden göç etmeyi düşünen eş, dost, akrabalarına da iş imkânları ayarlamak bu şirketlerin hizmetlerindedir (Kaşka, 2009; Ünlütürk-Ulutaş, 2009).

Nedenleri, araçları ve sektörleri her ne olursa olsun iş gücünün feminizasyonu kadınlar için pek çok riski ve zorluğu ortaya çıkarmaktadır. Göç sürecinin ortaya çıkardığı korku, hukuki haklarını bilmemek, sömüren kişinin cezasız kalması, hedef ülkenin dilini bilmemek, göçmenlik sürecinin olumsuz etkilenmesini istememek göçmen kadınların bu süreçte yaşadıkları zorlukların başlıcalarıdır (Avrupa Temel Haklar Ajansı [FRA], 2018). FRA (2018)'ya göre Filipinli bir kadın Polonya'da çalışırken ve uyurken kamerayla izlenmiş, dışarıya çıkmasına sınırlama getirilmiş, kendisine çok az yemek verilmiş ve banyoyu istediği zaman kullanmasına müsaade edilmemiştir. Buradan hareketle işverenlerin kimi zamanlarda göçmen kadınlara kasıtlı şekilde etki ettikleri söylenebilir. Lan (2003) Tayvan örneklemleri araştırmasında işverenlerin kendi otoritelerinin sarsılmasını istemedikleri için evlerinde çalışan göçmen kadınların sosyal hayatla ilişkilerini sınırlandırdıklarını ve göçmen kadınların eve arkadaşlarının gelmelerine izin vermediklerini belirtmektedir. Bu durum bir yandan göçmen kadınları işverene bağımlı hale getirmekte bir yandan da kendi hayatlarının kontrollerini kaybetmelerine neden olmaktadır. Bu sayede işverenler çalışan kadınlara farklı işler de yaptırarak hem emek sömürüsü hem de duygusal sömürü uygulamaktadırlar (Ueno, 2009).

II. II. Mevsimlik Tarım İşçileri Olarak Göçmen Kadınlar

Geçmişten günümüze kadınlar ücretsiz aile işçileri olarak tarımsal üretimin her aşamasında görev almışlardır. Buna karşın kadın emeği istatistiklere ve mevzuatlara yansımamıştır. Bu da kayıt dışı istihdam, ücret adaletsizliği, ayrımcılık gibi problemleri beraberinde getirmiştir (Kaşıkırık, 2022). Günümüzde de tarım sektörü istihdamının çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır (Alkan, 2019). Bununla birlikte özellikle 2000 yılından bu yana tarımda çalışan kadınların oranı düşüş göstermektedir (Şekil 3). Bu düşüşün oluşmasında teknolojik gelişmelerin ve neoliberal tarım politikalarının etkisinden bahsedilebilir (Candan ve Özalp-Günel, 2015). Buna karşın kadınlar mevsimlik işçiler olarak aileleriyle birlikte göç ederek işgücü piyasalarına katılmaktadırlar. Türkiye'de de bu durum yaygın şekilde görülmektedir. Özellikle yoksulluk gerekçesiyle mevsimlik işçi göçüne katılanlar içerisinde kadınların oranı %80'lere varmaktadır (Tüzer, 2010).

Şekil 3. Tarımda Kadın İstihdamının Yüzdesi

Kaynak: World Bank, 2026

TÜİK İstihdam Verileri'ne göre tarımda yaklaşık olarak 5 milyon kişi çalışmaktadır ve kadınlar bu sayısının neredeyse yarısını oluşturmaktadır. Bu kadınların %70'inden fazlası “ücretsiz aile işçisi” statüsünde çalışmaktadır (TÜİK, 2025). Mevsimlik işçilerin örgütsüz yapılanması içerisinde buldukları koşulları ağırlaştırmaktadır. Çalışma koşullarının belirlenmesi doğrudan işverenin elindedir. Bu da mevsimlik işçileri işveren karşısında güçsüz duruma düşürmektedir (Gürsoy, 2010).

Kadınlar mevsimlik iş göçü sürecinde pek çok problemi aynı anda yaşamaktadırlar. Kadınlar bir yandan kaynak ve fırsatlara erişimde problemler yaşarken diğer yandan da aileleriyle ilgili sorumlulukları sebebiyle zor durumda kalmaktadırlar. Ayrıca kadınlarla birlikte kız çocuklarının da bu süreçte çalıştırılması çocuk işçiliği gibi bir problemi de beraberinde getirmektedir (Kaşıkırık, 2022). Mevsimlik tarım işçileri üzerine yapılan bazı araştırmalara göre kadın işçilerin genelde; düşük eğitilmiş hatta okula gitmeyen, tarım işlerini temel meslek olarak benimseyen, tarım işçiliğini kuşaktan kuşağa aktaran kişilerden oluştuğunu göstermektedir (Bağış, 2020). Öte yandan mevsimlik tarım işçiliğini geçim kaynağı olarak gören aileler için kadının çalışması oldukça önemlidir çünkü bu işlerin sürdürülebilirliği kadınların düzenli olarak üretime katılmasına bağlıdır (Dedeoğlu, 2019). Ancak hâkim kültürel algılar, kadınların yaptığı bu işleri rutin kabul etmekte ve kadınların emeklerinin ve sorunlarının görünmemesine neden olmaktadır (Güneş, 2015).

Türkiye’de tarımda çalışan göçmen mevsimlik kadın işçiler için çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen 2018-2023 yılları arasında kapsayan Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı göçmen mevsimlik kadın işçilere yönelik pek çok tedbiri bünyesinde barındırmaktadır. Kadınların sosyal güvenlik kapsamına girmelerini kolaylaştıracak mevzuat düzenlemelerinin yapılması, kadın kooperatiflerinin güçlendirilmesi, kadın girişimciliğinin teşvik edilmesi, kayıt dışı istihdamın önüne geçilmesi, mevsimlik kadın işçilere yönelik mesleki ve beceri programları bu tedbirler arasında yer almaktadır (Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, t.y.)

Kadının Güçlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023) referans alınarak Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanan 2019-2023 Stratejik Planı ise kırsalda refah seviyesini yükseltmek, tarımda verimlilik ve kaliteyi artırmak hedefiyle kadınları kapsayacak pek çok faaliyeti hayata geçirmiştir. Bu plan kapsamında *tarımsal ve ev ekonomisi konularında eğitilen kadın sayısı* 2019-2023 arasında 135 binden 1milyon 200 bin 602’ye yükselmiştir. Kadın çiftçilere yönelik gerçekleştirilen toplam proje sayısı ise ilgili beş yılda 90’dan 230’a çıkmıştır. Bunun yanı sıra 2024/5 sayılı “Mevsimlik Tarım İşçileri” konulu Cumhurbaşkanlığı Genelgesi ile mevsimlik tarım işçilerinin ve ailelerinin yaşadıkları sorunların tespitine ilişkin çalışmalar başlatılmıştır (T.C. Cumhurbaşkanlığı, 2024).

Yapılan bu faaliyetler ve eylem planları olumlu gelişmeler olmakla birlikte, Türkiye’de mevsimlik tarım işçilerini korumaya yönelik özel bir yasa bulunmamaktadır. Hukuki olarak Borçlar Kanunu’nun hizmet akdine ilişkin hükümlerine bağlı olsalar da çalışma ilişkilerini düzenleyen bir iş yasasının olmaması ve işçilerin iş hukuku kapsamında değerlendirilmemesi, işverenlerin çalışanlara karşı sorumlu olmadıkları anlamına gelmektedir (Yıldırak vd., 2003; Çınar, 2014). Konu hakkındaki bir başka yasal metin 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu’dur. Sosyal güvenliğe ilişkin temel hükümleri içerse de, tüm tarım işçileri bu kanundan yararlanmamaktadır. Kanun, kamu ve özel sektörde çalışan *daimî tarım işçilerini* kapsamına almaktadır. Mevsimlik *geçici işçiler* bu kanunun dışındadır. Her ne kadar bu boşluğun doldurulması için 2925 sayılı Tarım İşçileri Sosyal Sigortalar Kanunu çıkarılsa da, mevsimlik tarım işçilerinin sigortaları işçinin isteğine bırakılmıştır. Bu durum sigorta primlerinin işçi tarafından ödenmesi anlamına gelmekte ve işçileri zorlamaktadır. Mevsimlik işçiler para kazanma amaçlı göç ederken bir de sigorta primlerinin ekonomik yüküyle baş başa bırakılmaktadır. İşverenlerin de bu yükü karşılamamak istememesi, mevsimlik işçilerin sigortalı olmasını neredeyse imkânsız hale getirmektedir (Yıldırak vd., 2003; Gürsoy, 2010).

Kadınlar için olan sosyal politika uygulamalarının kısmi eksikliği, göçmen işçileri zor durumda bırakmaktadır. Bu kapsamda göçmen kadınların işlevselliklerinin artırılması, entelektüel gelişimleri başta olmak üzere mesleki beceri eğitimlerinin yaygınlaştırılması, sosyal güvenlik kapsamına dâhil edilmeleri için ulusal mevzuatların inşası önemlidir. Kadınların çocuklu şekilde göç etmesi durumunda ise çocukların çalıştırılmasından ziyade eğitim alacakları ve sosyalleşecekleri kurumların ve eğitim programlarının hayata geçirilmesi faydalı olacaktır (Kaşıkırık, 2022).

II. III. Ailenin Birleşimi Yoluyla Kadın Göçü

Göçün feminizasyonunda isteğe bağlı sebeplerden bir diğeri ailenin birleşmesidir. Göçün feminizasyonu bağlamında kadın, aile üyelerinin bir araya gelmesi amacıyla göç eder. Bu süre esnasında aile üyeleri belirli bir süre boyunca uzak kalabilir, uygun şartlar oluştuğunda ise kadın ve/veya çocuklar göç eden erkeğin yanına giderler (Buz, 2009). Bununla birlikte aile üyelerinin her birinin ortak görüşüyle göç kararının alınması ve ailenin birlikte göç etmesi aile temelli göç olarak adlandırılmakta ve bu göç süreci ailenin tamamını etkilemektedir (Abadan-Unat, 2006).

Aile birleşimi kapsamında gerçekleşen kadın göçü, göç literatüründe görece daha az çalışılmış olmakla birlikte, kadının ikincil konumuna işaret eden bir olgu olarak dikkat çekmektedir ve kadınların göç süreci “bağlantılı göç” kavramı üzerinden okunmaktadır. Bağlantılı göç, iş bulmak, değiştirmek ya da tayin olmak gibi nedenlerle göç eden ailenin erkek üyelerini takip etmek demektir ve aile göçünün tarihsel olarak yüksek ölçüde “kadınlaşmış” oluşu bu örüntüyü destekler. Özellikle ekonomik açıdan gelişmiş ülkelere yönelik kadın göçünün en yaygın biçimi aile birleşimi üzerinden gerçekleşmektedir (IOM, 2024). Bununla birlikte, kadınların yalnızca “takip eden” değil, kimi zaman öncü göçmen konumunda oldukları örnekler de mevcuttur; özellikle ev hizmetlerinde istihdam edilen kadın göçmenler çoğu zaman aileden ilk göç eden bireylerdir (Marchetti, 2022). Kadınların daimî oturma izni elde etmelerinin ardından ise aile üyeleri de göçte katılarak süreci kolektif bir nitelik kazandırmaktadır (Yılmaz, 2019).

Ailenin birleşmesi sürecinde kadınlar eşlerinin ardından hareket etmekte ve yeni toplumsal bağlamda hâkim yapıya adapte olma açısından dezavantajlı duruma düşmektedirler. Göçün feminizasyonu bağlamında çoğu zaman “bağımlı göçmen” konumuna indirgenmektedir. Bu kadınlar yeni ülkede genellikle eş ve anne rolleriyle tanımlanmakta, dil ve kültürel bariyerler nedeniyle toplumsal uyumda zorluklar yaşamakta ve işgücü piyasasına sınırlı ölçüde katılabilmektedir. Çalışma hayatına dâhil olduklarında ise çoğunlukla kayıt dışı, düşük ücretli ve güvencesiz işlerde, özellikle ev içi hizmetlerde istihdam edilmektedirler. Ayrıca hukuki statülerinin çoğu kez eşe bağlı olması, onları boşanma, şiddet ya da ayrılık durumlarında kırılgan hale getirmektedir. Bu durum, göç rejimlerinin cinsiyetli yapısını ve toplumsal cinsiyet rollerinin göç süreçlerinde yeniden üretildiğini ortaya koymaktadır (Sassen, 2000; Kofman, 2004; Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2020). Sürecin sadece bir “bağlantı” üzerinden değerlendirilmesi göçmen kadınların öznellik deneyimlerinin göz ardı edilmesine sebep olabilir. Nihayetinde kadınlar göç sürecinin “pasif/isteksiz” üyeleri değildir. Göçmen kadınlar göçün aktif özneleridir ve özgün deneyimleri bulunmaktadır (Şenses ve Gençoğlu, 2022). Kadınların deneyimlerinin anlaşılması, ekonomik imkâna erişmede, istihdamda, aile içi rollerde sorunların yaşanmasına zemin hazırlayabilir (Coşkun, 2016). Ayrıca kadınların göç öncesinde de maruz kaldığı toplumsal cinsiyet baskılarının göç sonrasında da yaşanmasına sebep olabilir (Coşkun ve Eski, 2022).

II. IV. Feminizasyonun Sosyal Bir Mekanizması Olarak Evlilik

Bir aileyi takip etmekle birlikte, yeni bir ailenin kurulması için yapılan evlilikler de kadınların göç etme nedenlerinden biridir (Carling, 2005). Göç hareketleriyle birlikte evliliklerin de sınırları, usulleri ve algılanış biçimleri değişmiştir. Özellikle küreselleşmenin getirdiği *ulus-ötecilik*, farklı bölgelerden, ülkelerden ya da kıtalardan insanların göç ederek evlenmelerini mümkün kılmıştır (Özbey ve Beyaz-Özbey, 2020). Bununla birlikte, kadınların göç edecekleri yerde daha görünür olacaklarını, kendilerini geliştireceklerini ve istihdama daha aktif katılacaklarını düşünmeleri onlara cazip gelebilmektedir. Bu durumda evlilik, kadınlar için neden-sonuçla birlikte bir araç işlevi de görmektedir (Özgür ve Aydın, 2010).

Evlilik ve göç ilişkisinin iki farklı boyutu bulunmaktadır. Bunlardan ilki olan *evlilik göçü*; evlenen eşlerden birinin ve/ya her ikisinin evlilik öncesinde bulunduğu yerden farklı bir yere taşınmasıdır. Bu durum evlilik-göç ilişkisinde evlilik yoluyla göç olarak değerlendirilmektedir ve göç etmenin amacı evliliğdir (Deniz ve Özgür, 2013; Özbey ve Beyaz-Özbey, 2020). Bir diğeri ise *göç yoluyla evliliğdir*. Burada aslanan göç olgusunun kendisidir ve evlilik göç sonrasında gerçekleşebilmektedir. Buradan hareketle göç ve evlilik arasında sebep-sonuç ilişkisi bulunmaktadır (Özgür ve Aydın, 2010). Evlilik göçü 1980’li yıllardan itibaren acentelerin insanları tanıştırmaları üzerinden tanımlanmıştır. Bu bağlamda Asyalı kadınlar Avrupalı ve Avustralyalı erkeklerle tanıştırılıp evlendirilmiş ve göç ettirilmiştir. Benzer şekilde 1990’lı yıllarda da Japonya ve Tayvan’ın kırsal bölgelerinde yaşayan çiftçiler farklı ülkelere mensup Asyalı göçmen kadınlarla evlenmişlerdir (Castles ve Miller, 2008). Buna rağmen Cárdenas-Barajas (2015) evlilik göçü kavramının genel kabul görmüş bir kuramsal çerçeveden yoksun ve bu alandaki çalışmaların yeni olduğunu belirtmektedir.

Kadınların evlilikle göç etmesi kendi hür iradeleriyle ve daha iyi bir yaşam idealine yönelik olduğunda herhangi bir problemin yaşanması nispeten daha azdır. Buna rağmen evlilik yoluyla kandırılma, satılma ve seks işçiliğinde kullanılmak üzere kaçırılma gibi durumlar da bulunmaktadır. Evlilik vaadiyle yerlerinden edilerek kaçırılan ve bu tarz işleri yapmaya zorlanan kadınlar bir süre sonra hayatta kalmak ve ailelerinin geçimini sağlamak için bu düzene ayak uydurmak zorunda kalmaktadırlar (Castles ve Miller, 2008; Fleury, 2016).

II. V. Savaş Sebebiyle Göç Etmek Zorunda Kalan Kadınlar

Savaş sebebiyle göç sürecinde en savunmasız gruplar; çocuklar, engelliler, yaşlılar ve kadınlardır. Bu gruplar diğeri gruplara oranla sömürüye daha açıktırlar (UNHCR, 2018). Hem kadın hem de göçmen olmalarından dolayı kadınlar zorunlu olarak göç etmekte, mülteci ya da sığınmacı şeklinde nitelendirilmekte, çifte dezavantajlılık durumunu yaşamakta ve dışlanmaya daha fazla maruz kalmaktadırlar (Tekindal, 2019). Özellikle 2011 Suriye İç Savaşı’ndan sonra Türkiye’nin de gündem maddelerinden biri olan göçmen kadınların sayısı dikkat çekicidir. 2018 yılı verilerine göre geçici koruma statüsünde bulunan ve kayıtlı 3,5 milyon Suriyeli göçmenin nerdeyse yarısı (%45,7) kadınlardan oluşmaktadır (Çelebi ve Pınar, 2018). Temmuz 2023 itibarıyla ise Suriyeli kadınların oranı %47,4’e yükselmiştir. Kayıtlı veriler değerlendirildiğinde Suriye’den gelen göçmenlerin ciddi bir bölümünü kadınların oluşturduğu söylenebilir. Bunun yanında kayıt dışı rakamlar düşünüldüğünde ise göçmen kadınların sayısının daha fazla olması son derece olasıdır (Mülteciler Derneği, 2023).

Savaş nedeniyle göç etmek zorunda kalan kadınların karşılaştıkları temel sorunlardan biri şiddettir. Silahlı çatışma ve savaş ortamlarında en savunmasız gruplardan birini oluşturan kadınlar, çoğu zaman cinsel şiddetin hedefi haline gelmektedir. Bu durum, farklı coğrafyalarda ve tarihsel dönemlerde tekrar eden bir olgu olarak ortaya çıkmış ve neredeyse sıradanlaşmış bir gerçeklik halini almıştır (Buz, 2007). Nitekim Birleşmiş Milletler (UN, 2014) raporları, çatışma bölgelerinde kadınların sistematik biçimde cinsel şiddete maruz bırakıldığını ve bu şiddetin göç süreçlerini derinden etkilediğini vurgulamaktadır. Benzer şekilde UNHCR (2022) ve UN Women (2020) verileri, kadınların savaş sonrası göç yollarında da şiddet, taciz ve sömürü risklerinin arttığını göstermektedir.

Göç sürecinde kadınlar gerek birlikte göç edilen topluluğun içerisindeki göçmenler gerekse mülteci kamplarındaki meslek elemanları tarafından çeşitli şiddet türleriyle karşılaşmaktadırlar (Jolly ve Reeves, 2005). Bununla birlikte, çocuklara yönelik olarak ekonomik gelir düşüncesiyle kız çocuklarının erken evlilikleri de şiddet kapsamında değerlendirilmektedir. Türkiye’deki Suriyeli göçmenler kızlarını farklı gerekçelerle erken yaşta evlendirmektedirler. Aileler, evlilik yoluyla toplumsal güvenlik, ekonomik ve sosyal sorunlarına çare bulmak için bu yola başvurmaktadırlar (Çakır ve Karabacak, 2018). Eliküçük

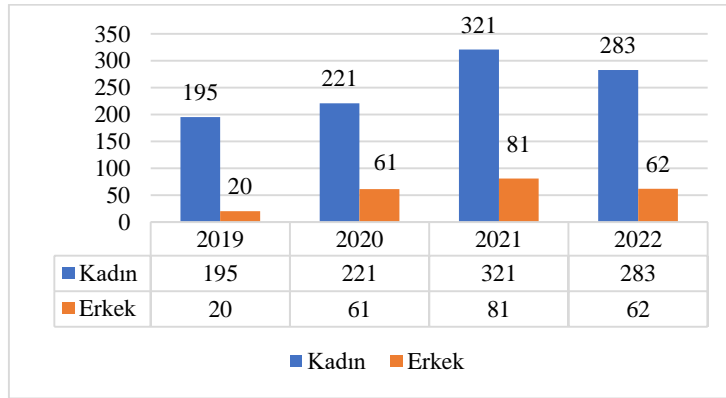
(2016)'e göre temel ihtiyaçlarını karşılamak için evlilik yapan kadınların oranı %28,7'dir. On sekiz yaş altı evlilik oranı ise %51,3 oranında bulgulanmıştır. Bu oranın yüksek çoğunluğunu kız çocukları oluşturmaktadır. Güncel uluslararası raporlar da bu verileri desteklemektedir. Buna göre her beş kadın biri 18 yaşına gelmeden evlilik bağı içerisinde olmakta veya gayriresmi birliktelik yaşamaktadır. (UNFPA Türkiye, 2020). Barınma, güvenlik, yeme-içme gibi temel ihtiyaçlar gözetilerek yapılan bu evlilikler kadınlar açısından sağlıklı ve mutlu aileye sahip olamama gibi riskleri de beraberinde getirmektedir. Ayrıca göçmen kadınlar göç ettikleri yerde çalışmak istediklerinde geçici evlilik teklifleri alabilmektedirler. Sosyoekonomik şartlar kadınları bu teklifleri değerlendirmeye itmektir. Bununla birlikte kadınların hem kök aileleri hem de evlendikleri kişiler tarafından ihmal ve istismar edilmeleri de söz konusu olabilmektedir (Kaya, 2017). Buna karşın hem ulusal hem de uluslararası mevzuatta bu konuya ilişkin tedbirlerin yeterli seviyede olmadığını söylemek mümkündür.

II. VI. İnsan Ticareti Mağduru Olarak Göçmen Kadınlar

Birleşmiş Milletler (2018)'e göre insan kaçakçılığı kurbanlarının neredeyse yarısı (%49) kadınlardan oluşmaktadır. Kız çocuklarıyla birlikte düşünüldüğünde bu oran kaçırılan her yedi kişiden birine denk düşmektedir (%71). BM 2022 Raporuna göre ise bu oran kadınlar için %60'ın üzerine çıkmıştır. Kız çocukları dâhil edildiğinde oranın çok daha yüksek seyretmesi son derece olasıdır (TRT Haber, 2022). İnsan ticareti kapsamında kadınlar ve kız çocukları zorla çalıştırılmakta, alınıp satılmakta, dilendirilmekte, evlendirilmekte ve cinsel sömürünün kurbanı haline getirilmektedir (BM, 2018).

Yalnız küresel ölçekte değil, Türkiye'de de insan ticareti mağdurlarının yüksek çoğunluğunu kadınlar oluşturmaktadır. 2019-2022 yılları boyunca toplamda bildirilen 1378 vakanın her beş tanesinin dördünden fazlası kadınlardan oluşmaktadır (%82,01) (Şekil 4). Bu kapsamda Göç İdaresi Genel Müdürlüğü önderliğinde önleme, koruma, ulusal mevzuat, soruşturma ve kovuşturma, iş birliği, görülme biçimleri ve sayısal boyutları faaliyetleri yürütülmektedir. Bu süreçte Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğüyle koordineli bir şekilde hizmet vermektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2023).

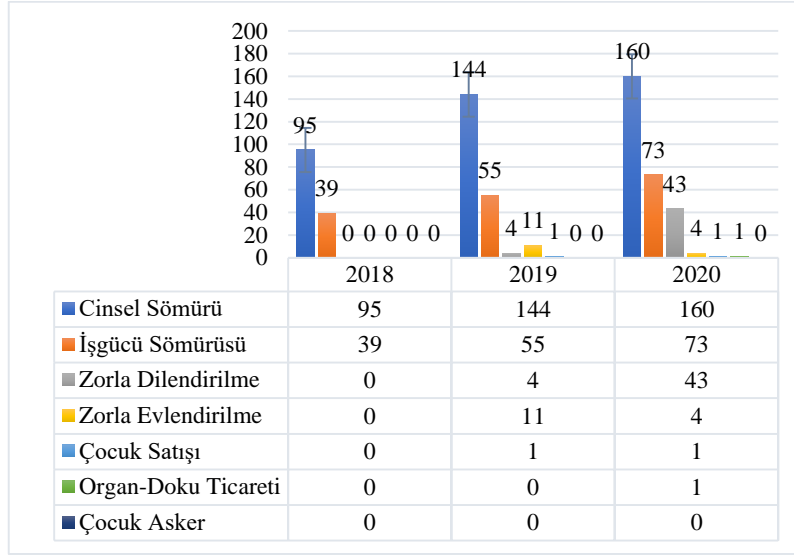
Şekil 4. Türkiye'de İnsan Ticareti Mağduru Sayıları

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2023)

Önleme faaliyetleri kapsamında kurum içi ve kurum dışı eğitim programları yer almaktadır. Koruma faaliyetleri, insan ticareti mağduru kişilerin tespitiyle başlamakta, mağdurun gönüllü/güvenli dönüşü ya da destek hizmetlerinden yararlanmasıyla devam etmektedir. Bu bağlamda İnsan Ticaretiyle Mücadele ve Mağdurların Korunması Hakkında Yönetmelik'in 23 ve 24'üncü maddelerine göre insan ticareti mağduru olarak tanımlanan Türk vatandaşları ile uyruk ayrımı olmaksızın tüm çocuklara destek hizmetlerinin sunulması planlanmaktadır. Bununla birlikte, ilgili yönetmelik dikkate alınarak İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Komisyonu oluşturulmuştur. İnsan Ticaretiyle Mücadele Koordinasyon Komisyonu 2019 yılında almış olduğu kararla insan ticareti mağdurlarının davalarının takibi için barolar içerisinde özel avukat grupları oluşturmasını kararlaştırmıştır. Tüm baroların insan ticareti mağdurlarına adli yardımda bulunmasını ve CMK uyarınca yapılacak görevlendirmelerde eğitim almış özel avukat gruplarının mağdurlara eğitim vermesini vurgulamıştır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2020). İnsan ticareti görülme şekline göre yedi başlık altında değerlendirilmektedir. Bunların içerisinde en sık görüleni cinsel sömürü ve işgücü sömürüsüdür. Bu türleri zorla evlendirme takip etmektedir. Az da olsa çocuk satışı ve organ/doku ticaretine de rastlanmıştır (Şekil 5).

Şekil 5. İnsan Ticareti Mağdurlarının Sömürü Türleri (2016-2020)

Kaynak: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2023)

Ancak kadınlar sömürü ve istismar sürecinde yalnızca zorla çalıştırılmamakta aynı zamanda eğlence ve/ya seks işçisi olmaya mecbur bırakılmaktadırlar (Şeker ve Uçan, 2016; Yılmaz, 2019). Bu problemlerin önlenmesi amacıyla İnsan Ticaretinin, Özellikle Kadın ve Çocuk Ticaretinin Önlenmesine, Durdurulmasına ve Cezalandırılmasına İlişkin Protokol 2019 yılında 174 ülkenin katılımıyla onaylanmıştır. Buna ek olarak ulusal ve uluslararası alanlarda insan ticaretine yönelik teorik ve pratik uygulamalara ihtiyaç devam etmektedir (UNDESA, 2019).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada, göçün birey ve toplumlar üzerinde bıraktığı etki, cinsiyet temelinde irdelenerek kadınların göç sürecinde karşılaştıkları ve olası karşılaşılabilecekleri sorunlar ele alınmıştır. Çalışmanın odağını oluşturan “göçün feminizasyonu” kavramı üzerinde durularak göç ve göçle ilgili kavramlar, göçe sebep olan etmenler değerlendirilerek elde edilen teorik bilgiler sayısal verilerle desteklenmiştir. Göçün kadınlaşma süreci detaylandırılıp göçmen kadınların güçlendirilerek toplumsal yaşamda yer edinebilmeleri adına öneriler getirilmiştir.

Göç, insanlıkla yaşıt, çok boyutlu ve kompleks bir olgudur. En yalın haliyle insan hareketliliği olarak tanımlanan göçler fiziki bir yer değiştirmeye birlikte psikososyal, kültürel, politik ve ekonomik unsurları da içerisinde barındırmaktadır. Bireyler ve/ya da kitleler yaşamlarını daha iyi sürdürme beklentisiyle göç etmekte, buna karşın göç öncesi, sırası ve sonrasında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Göç eden kişi ve grupların profilleri incelendiğinde homojen bir yapının olmadığı, bazı kişi ve grupların bu süreçte daha fazla dezavantaj yaşadığını söylemek mümkündür.

Göç sürecinin hassas gruplarından birisi hiç şüphesiz kadınlardır. Kadınların göç sürecinde sayısının ve faaliyet alanlarının artması göç alanında “göçün feminizasyonu” kavramının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. “Göçün feminizasyonu”, göç edenler içerisinde kadınların sayısının erkeklerin sayısından fazla olması anlamına gelmektedir ve kadınların erkeklerden bağımsız olarak göç hareketinde bulunduğu vurgu yapmaktadır. Göçün feminizasyonu kavramı 1960’lı yıllardan bu yana söylemlerde yer alsa da günümüze kadar olan süreçte göç olgusu her zaman erkekler üzerinden okunmuştur. Bu konuda yapılan çalışmalar ve üretilen teoriler kadınların da en az erkekler kadar göç ettiğini, hatta kadınların erkeklerden daha fazla göç süreçlerine katıldığını ortaya koymuştur.

Göçün feminizasyonu kavramı 1960’lı yıllarda uygulanan işçi göçleriyle başlamış, ilerleyen yıllarda kadınların daha müreffeh bir hayata sahip olmak istemeleriyle farklı amaçlar doğrultusunda çeşitlenmiştir. Günümüzde ise göçün kadınlaşması daha çok kadınların kendilerine atfedilen iş kollarında çalışmak için göç etmeleriyle, mevsimlik tarım işlerinde çalışmalarıyla, ailenin birleşmesi ve/ya evlenerek yeni bir aile kurmayla, savaşlar, yerinden edilmeler, şiddet ve insan ticaretinin mağduru olmak gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır.

Kadınlar göç sürecinde pek çok zorlukla karşı karşıya kalmakta, bu zorluklara karşı müdahale edilmediğinde ise var olan problemler artmaktadır. En temelde kadınlar göç sürecinde sadece kadın olmalarından ötürü pek çok problemle tek başlarına mücadele etmek zorunda kalmaktadırlar. Bununla birlikte, göç ettikleri ülkelerde düşük ücretli işlerde çalışmaları, cinsel tacize uğramaları, emek sömürüsüne maruz kalmaları, sosyoekonomik olarak zayıf olmaları, gidilen ülkenin diline ve kültürüne adapte olmakta güçlük çekmeleri ve daha fazla sosyal sorunla karşılaşmaları yaşadıkları zorluklardan bazılarıdır. Bunun yanı sıra hedef ülkedeki istihdamın genelde erkek işçi beklentisi, eğitim hizmetlerinden yeterince yararlanamama, çocuk sahibi kadın göçmenler için çocukların bakım yükleri, fiziksel ve psikosozal sağlık problemleri kadınları hedef ülkede dezavantajlı konuma sürükleyebilmektedir.

Tüm bu risklere ve problemlere yönelik olarak ulusal ve uluslararası mevzuatın tavizsiz şekilde uygulanması, eksiklerinin giderilmesi ve dönemin şartlarına uygun olarak revize edilmesi oldukça önemlidir. Ancak ulusal ve uluslararası düzenlemelerde şiddet ve ayrımcılığa maruz kalan göçmen kadınlar için müstakil bir uygulama bulunmamaktadır. Zira göçmen kadınların görünürlüklerinin ve bilinirliklerinin artırılması için kadınların ihtiyaçlarını tespit edecek nitelikli bakış açılarının eksikliği göze çarpmaktadır. Bu durum her geçen gün göçmen sayısının arttığı dünya sistemi içerisinde bir eksiklik olarak yorumlanabilir.

Göçmen kadınların sorunlarına yönelik atıl ve tek yönlü çözüm yolları başarıya ulaşmamakta, sosyal politika gündemlerini meşgul etmekle birlikte sorunları daha kronik hale getirmektedir. Sosyal politika ve sosyal hizmet uygulamalarının mesleki profesyonellikten uzak, lütuf ve yardımseverlik temelinde yürütülmesi bu durumun temel nedenlerinden biridir. Öte yandan, göçün feminizasyonu yalnızca kadınların karşılaştıkları zorlukları değil, aynı zamanda toplumsal dönüşüm açısından önemli fırsatları da beraberinde getirmektedir. Bu çerçevede, aşağıda sunulan öneriler, göçmen kadınların işlevselliklerinin artırılması, güçlendirilmeleri ve toplumsal görünürlüklerinin sağlanması amacıyla; vade yapısına, sorumlu kurumlara ve başarı ölçütlerine göre sistematize edilmiştir.

Kısa vadeli öneriler, göçmen kadınların ve kız çocuklarının can güvenliğini tehdit eden, temel haklara erişimi engelleyen acil durumlara müdahale etmeyi hedeflemelidir. Bu doğrultuda;

- Göçmen kadınların yoğun olarak istihdam edildiği ev içi hizmetler, tekstil, tarım ve konaklama sektörlerinde kayıt dışı istihdamın önlenmesi bağlamında, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu ile Göç İdaresi Başkanlığı iş birliğinde özel denetim ekipleri kurulmalı ve düzenli aralıklarla sektörel denetimler gerçekleştirilmelidir. Bu denetimlerin etkinliği, tespit edilen kayıt dışı çalışan göçmen kadın sayısında kayıtlı istihdama geçiş yapanların oranı üzerinden ölçülmelidir.
- İnsan ticareti ve cinsel sömürü mağduru göçmen kadınların tespiti ve korunması konusunda, İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı bünyesinde özel bir risk analizi ve izleme birimi oluşturulmalı; tespit edilen mağdurların barınma, sağlık ve hukuki destek hizmetlerine anında erişimi Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinasyonunda sağlanmalıdır. Bu çalışmaların başarısı, tespit edilen ve koruma altına alınan mağdur sayısındaki artış ile mağdurların rehabilitasyon sürecini tamamlama oranı üzerinden değerlendirilmelidir.
- Şiddete maruz kalan göçmen kadınların ŞÖNİM'lere (Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri) ve kadın konukevlerine erişiminin önündeki engellerin kaldırılması çerçevesinde, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, tüm şiddet önleme merkezlerinde göçmen kadınlara yönelik özel danışmanlık ve dil desteği hizmeti sunmalı; ayrıca 183 Sosyal Destek Hattı'nda göçmen dillerinde hizmet verilmesini sağlamalıdır. Başarı göstergesi olarak, şiddet mağduru göçmen kadınların başvuru ile hizmete erişim arasında geçen sürenin 24 saatin altına düşürülmesi hedeflenmelidir.
- Göç sürecinde evsiz kalan veya şiddet nedeniyle acil barınma ihtiyacı olan göçmen kadınlar için, Göç İdaresi Başkanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı iş birliğinde, geçici kabul merkezleri bünyesinde kadınlara özel güvenli alanlar oluşturulmalı; bu alanlarda temel sağlık, beslenme ve hijyen ihtiyaçları karşılanmalıdır. Bu hizmetin etkinliği, acil barınma ihtiyacı olan hiçbir göçmen kadının sokakta kalmaması ve barınma merkezlerinde kalış süresinin ortalama 30 günü geçmemesi ile ölçülmelidir.
- Erken yaşta evlilik riski taşıyan göçmen kız çocuklarının tespiti ve korunması amacıyla, Millî Eğitim Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, okul terklerini anlık olarak izleyen bir erken uyarı sistemi kurmalı; risk altındaki ailelerle sosyal çalışmacılar tarafından birebir görüşmeler yapılarak

çocukların eğitim sisteminde kalması sağlanmalıdır. Risk altında tespit edilen kız çocuklarının eğitime devam oranı ve erken yaşta evlilik ihbar sayılarındaki azalma başarı kriteri olarak değerlendirilmelidir.

- Göçmen kadınların Türkiye'deki yasal hakları, çalışma izni süreçleri, sağlık hizmetlerinden yararlanma koşulları ve şiddet durumunda başvuru mekanizmaları hakkında bilgilendirilmesi çerçevesinde, Adalet Bakanlığı ile Göç İdaresi Başkanlığı, barolar ve göçmen dernekleri iş birliğinde çok dilli hukuk rehberleri hazırlamalı ve geçici barınma merkezlerinde hukuk okuryazarlığı eğitimleri düzenlemelidir. Bu eğitimlere katılan kadınların hak arama yolları konusunda bilgi düzeyindeki artış, ön test-son test yöntemiyle ölçülmelidir.

Orta vadeli öneriler, kadınların ekonomik bağımsızlık kazanmasına, beceri geliştirmesine ve psikososyal iyilik hâllerinin güçlendirilmesine odaklanmaktadır. Bu amaçla;

- Göçmen kadınların dil becerilerinin geliştirilmesi ve mesleki eğitime erişimlerinin sağlanması için, Millî Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü, Halk Eğitim Merkezleri aracılığıyla Türkçe kurslarını yaygınlaştırmalı; kursu başarıyla tamamlayan kadınlar, İŞKUR iş birliğiyle beceri düzeylerine uygun mesleki eğitim programlarına yönlendirilmelidir. Bu programların başarısı, dil kursunu tamamlama oranı ve mesleki eğitim sonrası sertifika alan kadın sayısı ile ölçülmelidir.
- Göçmen kadınların eğitim programlarına ve istihdama katılımının önündeki en büyük engellerden biri olan çocuk bakımı sorununun çözümü çerçevesinde, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, mesleki eğitim kurslarına katılan ve çalışan göçmen kadınlara yönelik ücretsiz veya düşük maliyetli kreş hizmeti sunan bir pilot program başlatmalı; belediyelerin mevcut kreş kapasitelerinde göçmen çocuklarına kontenjan ayrılması teşvik edilmelidir. Kreş desteği sağlanan kadınların kurs tamamlama ve istihdamda kalma oranlarındaki artış başarı kriteri olarak değerlendirilmelidir.
- Göçmen kadınların ekonomik bağımsızlık kazanması ve gelir getirici faaliyetlerde bulunması amacıyla, KOSGEB, Ticaret Bakanlığı ve mikro finans kuruluşları iş birliğinde, göçmen kadınlara özel faizsiz veya düşük faizli mikro kredi programları oluşturulmalı; kredi kullanan kadınlara iş kurma sürecinde mentörlük ve danışmanlık desteği sağlanmalıdır. Bu programın etkinliği, kredi kullanarak iş kuran kadın sayısı ve kurulan işletmelerin faaliyetini sürdürme oranı ile ölçülmelidir.
- Göçmen kadınların el işi, gıda üretimi ve geleneksel becerilerini ekonomik değere dönüştürmeleri bağlamında, Tarım ve Orman Bakanlığı ile Ticaret Bakanlığı, göçmen kadınların kurduğu veya göçmen kadınları üye yapan kooperatiflere öncelikli destek sağlamalı; bu kooperatiflerin ürünlerini pazarlayabilecekleri dijital platformlar ve yerel pazar alanları oluşturulmalıdır. Kurulan/kurulacak kadın kooperatifi sayısı ve kooperatiflerin yıllık cirosundaki olası artış başarı kriteri olarak değerlendirilebilir.
- Göç sürecinde travma yaşamış kadınların ruh sağlığının korunması ve iyileştirilmesi çerçevesinde, Sağlık Bakanlığı Toplum Ruh Sağlığı Merkezleri bünyesinde göçmen kadınlara özel travma odaklı terapi ve grup danışmanlığı hizmetleri sunulmalı; Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ise Sosyal Hizmet Merkezlerinde göçmen kadınlara yönelik psikososyal destek grupları oluşturmalıdır. Hizmetlerin etkinliği, düzenli terapi alan kadınların depresyon ve travma sonrası stres bozukluğu semptomlarındaki iyileşme oranları ile ölçülmelidir.
- Aile içi uyumun güçlendirilmesi ve toplumsal cinsiyete dayalı çatışmaların azaltılması bağlamında, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, göçmen ailelere yönelik aile danışmanlığı hizmetlerini yaygınlaştırmalı; ayrıca göçmen erkeklere yönelik olarak "erkeklik krizi", değişen aile rolleri ve şiddetsiz iletişim konularında özel farkındalık ve eğitim programları düzenlemelidir. Bu programların başarısı, aile içi şiddet vakalarında azalma ve danışmanlık hizmeti alan ailelerin memnuniyet oranları ile değerlendirilebilir.
- Göçmen kız çocuklarının ortaöğretime devam oranlarının artırılmasına yönelik olarak, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, mevcut Şartlı Eğitim Yardımı programını göçmen kız çocuklarını da kapsayacak şekilde genişletmeli; Millî Eğitim Bakanlığı ise dezavantajlı bölgelerdeki okullarda göçmen kız çocuklarına yönelik etüt merkezleri ve okul sonrası destek programları açmalıdır. Bu çalışmaların etkinliği, göçmen kız çocuklarında ortaöğretim okullaşma oranı ve okul terk oranlarındaki düşüş ile ölçülebilir.

Uzun vadeli öneriler, kadınların karar mekanizmalarına katılımı ve uluslararası düzeyde kurumsal iş birliklerinin geliştirilmesine odaklanmalıdır. Bu bağlamda;

- Göçmen kadınların toplumsal görünürlüğü artırılması ve temsil gücünün geliştirilmesi için İçişleri Bakanlığı ve yerel yönetimler, kent konseyleri, mahalle meclisleri ve ilçe danışma kurullarında göçmen kadınlar için kontenjan ayrılmasını teşvik eden düzenlemeler yapmalı; ayrıca göçmen kadınların bu mekanizmalara katılımını kolaylaştıracak ulaşım, tercümanlık ve çocuk bakımı destekleri sağlamalıdır. Yerel karar alma mekanizmalarında aktif olarak görev alan göçmen kadın sayısındaki olası artış başarı kriteri olarak sayılabilir.
- Göçmen kadınların çalışma hayatında haklarını koruyabilmeleri ve örgütlü güç kazanabilmelerine yönelik olarak, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, sendikalar ve meslek odaları ile iş birliği yaparak göçmen kadınların sendikalara üyeliğini teşvik eden bilinçlendirme kampanyaları düzenlemeli; sendikalar ise bünyelerinde göçmen kadınlara yönelik özel danışmanlık ve hukuki destek birimleri kurmalıdır. Çalışmaların başarısı, sendika üyesi göçmen kadın sayısı ve sendikaların yönetim organlarında görev alan göçmen kadın oranı ile ölçülebilir.
- Göçmen kadınların hem Türkiye'deki hem de hedef ülkelerdeki kadın örgütleriyle bağlantı kurması ve uluslararası dayanışma ağları oluşturması çerçevesinde, Dışişleri Bakanlığı ve Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü, göçmen kadın dernekleri ile diaspora örgütleri arasında ortak proje geliştirme ve iyi uygulama değişim platformları kurulmasını desteklemeli; bu platformlar aracılığıyla ortak savunuculuk faaliyetleri yürütülmelidir. İmzalanacak uluslararası iş birliği protokolü sayısı ve ortaklaşa yürütülecek sınır ötesi proje sayısı başarı kriteri olarak sıralanabilir.
- Göçmen kadınlara yönelik politikaların bilimsel verilere dayalı olarak geliştirilmesi ve izlenmesi bağlamında, TÜİK ve Göç İdaresi Başkanlığı, düzenli olarak yayımlanan göç istatistikleri raporlarında toplumsal cinsiyete duyarlı göstergelere (kadınların işgücüne katılımı, eğitim düzeyi, şiddet maruziyeti, sağlık hizmetlerine erişim) yer vermeli; YÖK ve üniversitelerin göç araştırma merkezleri ise bu verileri analiz ederek politika yapıcılara yönelik kanıta dayalı raporlar hazırlamalıdır. Yıllık göç raporlarında kadınlara özel başlıkların açılması ve bu verileri kullanarak hazırlanan akademik çalışma ile politika belgesi sayısındaki artış çalışmaların başarısı kapsamında değerlendirilebilir.

Etik Beyanı	<i>Yazarlar, çalışmanın hazırlanma süreçlerinin tamamında etik kurallara uyduklarını açıkça beyan etmektedirler. Aksi bir durumun tespiti halinde ÖHÜİBF Dergisinin hiçbir sorumluluğu bulunmamakta olup, bütün sorumluluk çalışmanın yazarlarına aittir. Çalışmada etik kurul iznine gerek duyulmamaktadır.</i>
Yazarların Katkıları	<i>Cengizhan AYNACI, bu çalışmanın tüm aşamalarında katkı sağlamıştır. Latife SÜRSAVUR DEMİREL, bu çalışmanın tüm aşamalarında katkı sağlamıştır. Zeynep ATALAY, bu çalışmanın tüm aşamalarında katkı sağlamıştır. Makalenin hazırlanmasına yazarlar eşit katkıda bulunmuştur.</i>
Çıkar Beyanları	<i>Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur. Finansal destek alınmamıştır.</i>
Ethics Statement	<i>The authors have explicitly stated that they adhered to ethical guidelines throughout the preparation of this study. Should any violations be detected, the ÖHÜİBF Journal accepts no responsibility; all liability rests with the study's authors. No ethics committee approval was required for this study.</i>
Authors' Contributions	<i>Cengizhan AYNACI contributed to all stages of this study. Latife SÜRSAVUR DEMİREL contributed to all stages of this study. Zeynep ATALAY contributed to all stages of this study. The authors contributed equally to the manuscript.</i>
Conflict of Interest	<i>There are no conflicts of interest among the authors. No financial support was received.</i>

KAYNAKÇA

Abadan Unat, N. (2006). Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Adıgüzel, Y. (2019). Göç sosyolojisi. Ankara: Nobel Yayınları.

Adıgüzel, Y., & Ok Şehitoğlu, B. (2022). Uyum sürecinin neresindeyiz? Y. Adıgüzel (Ed.), Türkiye'nin yeni göçmenleri Suriyeliler içinde (ss. 10-29). Konya: Palet Yayınları.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (t.y.). Kadının güçlenmesi strateji belgesi ve eylem planı (2018-2023). Erişim adresi: <https://aile.gov.tr/ksgm/ulusal-eylem-planlari/kadinin-guclenmesi-strateji-belgesi-ve-eylem-planlari-2018-2023/>

Akalın, A. (2007). Hired as a caregiver, demanded as a housewife: Becoming a migrant domestic worker in Turkey. *European Journal of Women's Studies*, 14(3), 209-225. <https://doi.org/10.1177/1350506807079011>

Alam, A., Bauer, T., Delille, F., Djouadi, C., Hovhannisyan, G., Inthavong, E., Covignot, C., Pelascini, M., Prudhomme, A., Savarit, M., & Wies, L. (2019). Migrant, refugees and asylum-seeking women and girls in Europe. Strasbourg: Etudes Européennes et Internationales. Erişim adresi: <https://rm.coe.int/report-migrant-women-scpo-jan-2019/168092d8cd>

Alkan, İ. (2019). Tarımda kadın emeği. Ankara: Gazi Kitabevi.

Anastasiadou, A., Kim, J., Sanlitürk, E., de Valk, H. A. G., & Zagheni, E. (2024). Gender Differences in the Migration Process: A Narrative Literature Review. *Population and Development Review*, 50, 961-996. <https://doi.org/10.1111/padr.12677>

Bağış, R. C. (2020). Her mevsimin işçileri: Denizli'de mahallî mevsimlik tarım işinde çalışan kadınlar. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 29(4), 138-150. <https://doi.org/10.35379/cusosbil.650607>

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. (1951). Mültecilerin hukuki statüsüne ilişkin sözleşme. Cenevre: United Nations High Commissioner for Refugees. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2017/04/1951-Conference-Brochure-TURKISH.pdf>

Birleşmiş Milletler. (2004). Protocol against the smuggling of migrants by land, sea and air, supplementing the United Nations convention against transnational organized crime. Geneva: United Nation. Erişim adresi: <http://www.unhcr.org/496323791b.pdf>

Birleşmiş Milletler. (2018). 2018 küresel insan ticareti raporu. Geneva: United Nation. Erişim adresi: https://www.dunyabestebuyuktur.org.tr/wpcontent/uploads/2019/01/DBB_Rapor_Ozeti_K%C3%BCresel_insan

Bozok, M. (2019). Göç sonucu yaşanan erkeklik krizlerinin bir yüzü olarak erkekliğin kaybı. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 171-185. <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0035>

Buz, S. (2007). Göçte kadınlar: Feminist yaklaşım çerçevesinde bir çalışma. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 37-50.

Buz, S. (2009). Göç ve kentleşme sürecinde kadınların "görünürlüğü". *Aile ve Toplum*, 5(17), 40-50.

Candan, E., & Özalp Günel, S. (2015). Türkiye'de tarımda kadın emeği. *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi*, (16), 10-12.

Cankurtaran, Ö., Akoğlu, G., & Sakarya, H. (2020). Güçlenmeyi güç, güçsüzlük, baskı ve güç ilişkileri temelinde anlamak. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(4), 1913-1939. <https://doi.org/10.33417/tsh.782159>

Cárdenas-Barajas, C. A. (2015). Mexican female marriage migrants in South Korea: Adaptation experiences (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Graduate School of International Studies, Korea University, Seoul, Güney Kore.

Carling, J. (2005). Gender dimensions of international migration (Global Migration Perspectives, No. 35). Global Commission on International Migration.

- Castles, S., & Miller, M. J. (2008). Göçler çağı: Modern dünyada uluslararası göç hareketleri (B. U. Bal ve İ. Akbulut, Çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cerqueiras, E. M. B., Santamaría, O., Sarceda, C., & Rial, A. (2022). Problemática de la migración femenina en España: ámbitos de actuación y propuestas de mejora. *Revista Internacional de Comunicación y Desarrollo (RICD)*, 4(16). <https://doi.org/10.15304/ricd.4.16.8407>
- Choi, S. Y. P. (2018). Migration, masculinity, and family. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 45(1), 78–94. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2018.1427562>
- Collins, P. H. (2000). *Black Feminist Thought: Knowledge, Consciousness, and The Politics of Empowerment* (2nd ed.). Routledge.
- Coşkun, E. (2016). Türkiye'nin göç rejiminde toplumsal cinsiyet faktörü: Ugandalı göçmen kadınlar örneği. *Fe Dergi* 8(1): 90-104. https://doi.org/10.1501/Fe0001_0000000153
- Coşkun, E., & Eski, B. (2022). Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'nin sığınma sistemi. E. Coşkun, S. Kaşka & L. Williams (Ed.), *Göçmen ve mülteci kadınlar: Türkiye'de araştırma, politika ve uygulamada toplumsal cinsiyet farkındalığı içinde* (133–154). Bağlam Yayınları.
- Crenshaw, K. (1991). Mapping The Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence Against Women of Color. *Stanford Law Review*, 43(6), 1241–1299. <https://doi.org/10.2307/1229039>
- Çakır, E. H., & Karabacak, H. (2018). Mülteci kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet temelli ayrımcılık ve şiddetle mücadele. Ankara: Kadın Dayanışma Vakfı.
- Çelebi, Ö., & Polat, A. (2018). “Yarımın Kadınları” Suriyeli kadınlarla özgün bir kendine yardım grup çalışması. *KOU Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(4), 81-87. <https://doi.org/10.30934/kusbed.432041>
- Çınar, S. (2014). *Öteki proleterya*. Ankara: Notabene Yayınları.
- Dedeoğlu, S. (2019). Göç prekaryalaşma ve kadın emeği: Türkiye'de Suriyeli kadınların mevsimlik tarımsal üretimdeki yeri. *Toplum ve Hekim*, 34(3), 187-197.
- Dedeoğlu, S., & Ekiz Gökmen, Ç. (2020). Göç teorileri, göçmen emeği ve entegrasyon: Kadınların yeri. K. Biehl ve D. Danış (Der.), *Toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye'de göç araştırmaları içinde* (ss. 18-37). İstanbul: SU Gender ve GAR.
- Deniz, A., & Özgür, E. M. (2013). Antalya'daki Rus gelinler: Göçten evliliğe, evlilikten göçe. *Sosyoloji Dergisi*, 3(27), 151-171.
- Eliküçük, N. (2016). Bir savaş silahı olarak cinsel şiddet: Suriye iç savaşı ve mülteci kamplarında kadın. F. Taşdemir (Ed.), *Suriye: Çatışma ve uluslararası hukuk içinde* (ss. 369-398). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Erbaş, H., & Türker, Ö. A. (2019). Göç araştırmaları alanında kavramsal sorunlar ve etik/politik sorumluluk. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 59(2), 883-911. <https://doi.org/10.33171/dtcfdergisi.1044548>.
- Faist, T. (2003). *Uluslararası göç ve uluslararası toplumsal alanlar*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Fleury, A. (2016). *Understanding women and migration: A literature review (KNOMAD Working Paper 8)*. Global Knowledge Partnership on Migration and Development.
- FRA. (2018). *Out of Sight: Migrant women exploited in domestic work*. European Union Agency for Fundamental Rights: Vienna. Erişim adresi: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2018-migrant-women-labour-exploitation-domestic-work_en.pdf
- Genç, Y., Ustabaşı-Gündüz, D., & Çöpoğlu, M. (2019). Göç ve kalkınma ilişkisi. *AVRASYA Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(18), 479-498. <https://doi.org/10.33692/avasyad.595731>
- Genç, Y., & Aynacı, C. (2022). Savaşın yıkamadıkları: Engelli göçmenler ve sosyal hizmet. D. Ustabaşı Gündüz (Ed.), *Göçmen refahı disiplinlerarası bakış içinde* (ss. 57-77). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2020). *2020 Türkiye insan ticaretiyle mücadele yıllık raporu*. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Erişim

adresini: <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikRaporlar/2020-Turkiye-Insan-Ticaretiyle-Mucadele-Yillik-Raporu.pdf>

Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. (2023). 2022 Türkiye insan ticaretiyle mücadele yıllık raporu. Ankara: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. Erişim adresi: <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-insan-ticaretiyle-mucadele-yillik-raporlari>

Göktuna Yaylacı, F., & Çarpar, M. C. (2019). The invisible actors of forced migration: Male refugees in the context of representation and gender. *Journal of Economy Culture and Society*, 60, 61-85. <https://doi.org/10.26650/JECS2019-0007>

Gupta, S. (2024). Gendered migration infrastructure and socio-spatial rupture: Indian women's migration experiences to The United Arab Emirates. *Applied Mobilities*, 1–17. <https://doi.org/10.1080/23800127.2024.2345468>

Güneş, F. (2015). Mevsimlik işçilikte kadın emeği. *Türkiye Tohumcular Birliği Dergisi*, (16), 16-19.

Gürkan, F. A. (2021). Göç olgusunun kavramsal boyutu. Erişim adresi: <https://strasam.org/ua-iliskiler/uluslararası-sorunlar/goc-olgusunun-kavramsal-boyutu-163>

Gürsoy, Ö. B. (2010). Bir yaşam biçimi olarak dışlanma: Türkiye’de mevsimlik tarım işçileri. A. Buğra (Der.), Sınıftan sınıfa içinde (ss. 33-68). İstanbul: İletişim Yayınları.

Heering, L., Van Der Erf, R., & Van Wissen, L. (2004). The role of family networks and migration culture in the continuation of Moroccan emigration: A gender perspective. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(2), 323-337. <https://doi.org/10.1080/1369183042000200722>

Hondagneu-Sotelo, P. (2000). Feminism and migration. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 571(1), 107-120. <https://doi.org/10.1177/00027162005710010>

Hossain, J. (2022). Leaving for living? Factors and dynamics behind Bangladeshi female migration to the Gulf states. *South Asian Diaspora*, 15(1), 61–79. <https://doi.org/10.1080/19438192.2022.2153212>

International Organization for Migration (IOM). (2013). Uluslararası göç hukuku göç terimleri sözlüğü (R. Perruchoud ve J. Redpath-Cross, Ed.). Cenevre: IOM. Erişim adresi: https://publications.iom.int/system/files/pdf/iml31_turkish_2ndedition.pdf

International Organization for Migration. (2009). Göç terimleri sözlüğü (Cilt No. 18). Cenevre: IOM.

International Organization for Migration. (2019). Glossary on migration (2nd ed.). Cenevre: IOM.

International Organization for Migration. (2024). World migration report 2024. Cenevre: IOM. Erişim adresi: <https://worldmigrationreport.iom.int/>

International Organization for Migration. (t.y.). Key migration terms. Erişim adresi: <https://www.iom.int/key-migration-terms>

IOM Global Migration Data Analysis Centre (GMDAC). (2025, 12 Şubat). International migrant stocks – overview. Migration Data Portal. Erişim adresi: https://www.migrationdataportal.org/international-data?i=stock_abs_&t=2024

Jolly, S., & Reeves, H. (2005). Gender and migration: Overview report. Brighton: Institute of Development Studies.

Karakartal, H., & Kaylı, D. S. (2023). Feminist sosyal hizmet bakış açısından kadın mülteciler. *Sosyoloji Dergisi*, (46), 243-263.

Kaşıkırık, A. (2022). Tarımsal emeğin görünmeyen yüzü: Tarımda kadın temsili üzerine bir araştırma. *UPA Strategic Affairs*, 3(2), 111-131.

Kaşka, S. (2009). The new international migration and migrant women in Turkey: The case of Moldovan domestic workers. A. İçduygu (Ed.), *Land of diverse migrations: Challenges of emigration and immigration in Turkey* içinde (ss. 725-804). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Kaya, M. (2017). Türkiye’deki Suriyeliler iç içe geçişler ve karşılaşmalar. İstanbul: Hiperlink Yayınları.

Kofman, E. (2004). Family-related migration: A critical review of European studies. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(2), 243–262.

- Kofman, E., Phizacklea, A., Raghuram, P., & Sales, R. (2005). *Gender and international migration in Europe: Employment, welfare and politics*. London: Routledge.
- Koser, K. (1998). Out of the frying pan into the fire: A case study of illegality among asylum seekers. K. Koser ve H. Lutz (Ed.), *The new migration in Europe: Social constructions and social realities içinde* (ss. 185-198). Basingstoke: Macmillan.
- Küçük, H. (2022). Toplumsal cinsiyet bağlamında göç sürecinde kadın ve erkek. *Toplumsal Politika Dergisi*, 3(1), 26-37.
- Lan, P. C. (2008). New global politics of reproductive labor: Gendered labor and marriage migration. *Sociology Compass*, 2(6), 1801-1815. <https://doi.org/10.1111/j.1751-9020.2008.00176.x>
- Lotfi, S., & Porsuk, S. (2021). Türkiye'ye göç etmiş İranlı kadınların sosyo-ekonomik durumlarının değerlendirilmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(78), 1047-1059. <https://doi.org/10.17755/esosder.728170>
- Lutz, H. (2002). At your service madam! The globalization of domestic service. *Feminist Review*, 70(1), 89-104. <https://doi.org/10.1057/palgrave.fr.9400004>
- Marchetti, S. (2022). *Migration and domestic work (IMISCOE Short Reader)*. Cham: Springer Nature.
- McAuliffe, M., & Triandafyllidou, A. (2022). *World migration report 2022*. Cenevre: International Organization for Migration. Erişim adresi: <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2022>
- Mısırlı, S. M. (2019). Göçün kadınlaşması bağlamında uluslararası göç hareketleri: Avrupa Birliği'ne etkileri ve kadın mültecilerin entegrasyon politikası (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Mollard, B. (2010, Mart). Kadın ve göç: Göç deneyimi boyunca sağlığın geliştirilmesi. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü'nde sunulan sempozyum bildirisi, Ankara. Erişim adresi: <http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/Etkinlikler.php>
- Mülteciler Derneği. (2023). Türkiye'deki Suriyeli sayısı Temmuz 2023. Erişim adresi: <https://muleteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>
- O'Neil, T., Fleury, A., & Foresti, M. (2016). *Women on the move: Migration, gender equality and the 2030 agenda for sustainable development*. London: Overseas Development Institute.
- Özbay, F. (2002). Evlerde el kızları: Cariyeler, evlatlıklar, gelinler. A. Durakbaşa (Yay. Haz.), *Feminist tarih yazımında sınıf ve cinsiyet içinde* (ss. 13-47). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özbay, F. (2012). Türkiye'de ev emeğinin dönüşümü: Ondokuzuncu yüzyılda ev kölelerinden günümüzdeki kaçak göçmen işçilere. A. Makal ve G. Toksöz (Eds.), *Geçmişten günümüze Türkiye'de kadın emeği içinde* (ss. 99-134). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Özbey, K., & Beyaz-Özbey, İ. (2020). Göç, aile ve evlilik bağlamında göçmen kadınların topluma uyum süreçleri: Artvin örneği. N. Yavuz (Ed.), *Artvin araştırmaları 2 içinde* (ss. 157-181). Ankara: Uzun Dijital Matbaa.
- Özgür, M., & Aydın, O. (2010). Türkiye'de kadın evlilik göçü. *Journal of New World Sciences Academy*, 5(1), 19-31.
- Pickbourn, L. (2022). Is migration in Africa always a household decision? Consensus and contestation in the rural-urban migration decisions of Ghanaian women. *Feminist Economics*, 28(2), 64-92. <https://doi.org/10.1080/13545701.2022.2042473>
- Piper, N. (2006, Ekim). Women and migration – general introduction. 11th International Metropolis Conference, Lizbon, Portekiz. Erişim adresi: <https://www.swc-cfc.gc.ca/>
- Popa, E. (2022). You are Romanian. This is going to be a problem: Class, desire, and educated migrant women in France. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 50(6), 1390-1408. <https://doi.org/10.1080/1369183X.2022.2085082>
- Reeder, L. (2017). Making gender matter in a transnational world. *Journal of American Ethnic History*, 37(1), 31-39. <https://doi.org/10.26650/JECS2021-930101>

- Sassen, S. (1984). *The mobility of labor and capital: A study in international investment and labor flow*. Cambridge University Press.
- Sassen, S. (1998). *Globalization and its discontents: Essays on the new mobility of people and money*. The New Press.
- Sassen, S. (2000). Women's burden: Counter-geographies of globalization and the feminization of survival. *Journal of International Affairs*, 53(2), 503–524.
- Schrover, M., & Moloney, D. (2013). *Gender, migration and categorisation: Making distinctions between migrants in Western countries, 1945-2010*. Amsterdam University Press.
- Selim, S. (2017). Türkiye'de göç kadınlaşıyor mu? Ekonometrik bir analiz. *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(3), 43-63.
- Şeker, B. D., & Uçan, G. (2016). Göç sürecinde kadın. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 199-214. <https://doi.org/10.18026/cbusos.36200>
- Şenses Özcan, N. & Gençoğlu, F. (2022). Göçmen kadının öznelliği tartışması üzerine. *Fe Dergi*, 14 (2), 17-32. <https://doi.org/10.46655/federgi.1168871>
- T.C. Cumhurbaşkanlığı. (2024). Mevsimlik tarım işçileri konulu Cumhurbaşkanlığı Genelgesi (Genelge No: 2024/5). Resmî Gazete, 32529.
- Tarım ve Orman Bakanlığı. (2022). Tarım ve Orman Bakanlığı 2019-2023 stratejik plan. Ankara: Tarım ve Orman Bakanlığı. Erişim adresi: <https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/stratejikplan.pdf>
- Tekindal, M. (2019). Türkiye'de kadın mültecilerle feminist grup çalışması dizaynı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(43), 11-32. <https://doi.org/10.21560/spcd.v19i46288.442251>
- Terrón-Caro, T., Cárdenas-Rodríguez, R., & Ortega-de-Mora, F. (2025). Governance Strategies in a Global Context from a Gender Perspective: Narratives of Migrant Women. *Genealogy*, 9(4), 103. <https://doi.org/10.3390/genealogy9040103>
- TRT Haber. (2022, 2 Şubat). BM: İnsan ticareti mağdurlarının yüzde 60'ından fazlasını kadınlar oluşturuyor. Erişim adresi: <https://www.trthaber.com/haber/dunya/bm-insan-ticareti-magdurlarinin-yuzde-60indan-fazlasini-kadinlar-olusturuyor-698173.html>
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). Türkiye'de İstatistiklerle Kadın 2025. Türkiye İstatistik Kurumu. Erişim adresi: https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/ist_kadin2025.pdf
- Tüzer, T. (2010). Göç, kadın ve üreme sağlığı. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü Göç ve Kadın Sempozyumu'nda sunulan bildiri, Ankara. Erişim adresi: http://www.huksam.hacettepe.edu.tr/Turkce/SayfaDosya/Goc_Kadin_sunumlar/tuzer.ppt
- Ueno, K. (2009). Strategies of resistance among Filipina and Indonesian domestic workers in Singapore. *Asian and Pacific Migration Journal*, 18(4), 497-517. <https://doi.org/10.1177/01171968090180040>
- UN Women. (2020). Migrant women and remittances: Exploring the data from selected countries. Erişim adresi: <https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2020/06/policy-brief-migrant-women-and-remittances-exploring-the-data-from-selected-countries>
- UN Women. (2020). The shadow pandemic: Violence against women and girls and COVID-19. New York: UN Women. Erişim adresi: <https://data.unwomen.org/sites/default/files/documents/Publications/Measuring-shadow-pandemic.pdf>
- UNFPA Turkey. (2020). Türkiye'de Çocuk Yaşta, Erken ve Zorla Evlilikler: 1993-2018 Türkiye Nüfus ve Sağlık Araştırmaları Veri Analizi. UNFPA Turkey. Erişim adresi: https://turkiye.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/turkce_web_son_pdf.pdf
- UNHCR. (2018). *Figures at a glance*. Cenevre: United Nations High Commissioner for Refugees. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/figures-at-a-glance.html>
- UNHCR. (2022). *Global report 2022*. Cenevre: UNHCR. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/media/global-report-2022-1>

- UNHCR. (2023). Global trends: Forced displacement in 2023. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/sites/default/files/2024-06/global-trends-report-2023.pdf>
- UNHCR. (t.y.a). Who is an asylum-seeker? Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/media/discussion-questions-who-asylum-seeker>
- UNHCR. (t.y.b). Vatansız kişiler. Cenevre: United Nations High Commissioner for Refugees. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/tr/vatansiz-kisiler>
- UNHCR. (t.y.c). Women. Erişim adresi: <https://www.unhcr.org/us/women>
- United Nations Capital Development Fund & UN Women. (2024). Gender insights on remittance access, usage, and financial health. Erişim adresi: migrantmoney.uncdf.org
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division. (2025). International migrant stock 2024: Key facts and figures (Advance unedited). New York: United Nations.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs. (2019). World migration report 2019. New York: United Nations.
- United Nations, Department of Economic and Social Affairs. (2025). Global overview. Erişim adresi: <https://www.migrationdataportal.org/themes/international-migrant-stocks-overview>
- United Nations. (2014). Conflict-related sexual violence: Report of the Secretary-General. New York: United Nations. Erişim adresi: <https://www.refworld.org/reference/themreport/unsc/2014/en/104616>
- Ünlütürk Ulutaş, Ç., & Kalfa, A. (2009). Göçün kadınlama ve göçmen kadınların örgütlenme deneyimleri. *Fe Dergi*, 1(2), 13-28.
- WelCommunities Proje Rapor. (2017). Ortadoğu'dan göçün Türkiye üzerindeki etkileri raporu (Proje No: 2016-1-TR01-KA204-035300). Erişim adresi: <http://welcommunitiesproject.akdeniz.edu.tr/wp-content/uploads/2017/03/RAPOR-compressed.pdf>
- Western Union Company. (2015). Western Union pays tribute: Women move \$291 billion globally to loved ones; half of \$582 billion in global remittances. Erişim adresi: <http://ir.westernunion.com/news/archived-press-releases/press-release-details/2015/Western-Union-Pays-Tribute-Women-Move-US-291B-Globally-to-Loved-Ones-Half-of-582-Billion-in-Global-Remittances/default.aspx>
- World Bank. (2026). Employment in agriculture, female (% of female employment) (modeled ILO estimate) – Türkiye [Data set]. Erişim adresi: <https://data.worldbank.org/indicator/SL.AGR.EMPL.FE.ZS?locations=TR>
- Wu, J., & Kilby, P. (2022). The precarity of gender, migration, and locations: Case studies from Bangladesh and Nepal. *Development in Practice*, 33(2), 145-155. <https://doi.org/10.1080/09614524.2022.2057441>
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). Resmî Gazete (Sayı: 28615). Erişim adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-1.htm>
- Yalçın, C. (2004). Göç sosyolojisi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yıldırak, N., Gülçubuk, B., Gün, S., Olhan, E., & Kılıç, M. (2003). Türkiye'de gezici ve geçici kadın tarım işçilerinin çalışma ve yaşam koşulları ve sorunları. Ankara: Tarım-İş Sendikası Yayınları.
- Yılmaz, A. (2019). Göç ve kadın: "Göçün feminizasyonu" ve kadın göçmenlerin durumu. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(1), 383-400. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.545290>